

't Onderschoep

Contactorgaan van de Stichting Heemkunde Denekamp

13 e jaargang 1991 nr. 1

ISSN 0920-864 X

STICHTING HEEMKUNDE DENEKAMP

Sinds 1975 is er in Denekamp een heemkundegroep, welke tot haar werkterrein kan rekenen het gebied van de gemeente Denekamp.

Heemkunde wil zeggen de kennis van het eigen heem, de eigen omgeving, de streek waarin men woont. Voorts wordt hiermee aangeduid de kennis van zeden en gebruiken en van de opvattingen en overleveringen van de bevolking in verband met de aard van het land. Onder heemkunde verstaan we ook de zorg voor monument en landschap.

De doelstelling hierbij van de Stichting Heemkunde Denekamp is om door studie en onderzoek het verleden te analyseren en daarover te publiceren. Hierdoor wordt getracht waardering te wekken voor wat in de gemeente Denekamp door de natuur en de vroegere cultuur tot stand is gekomen. Met het verleden dat daarmee tot leven is gekomen wordt de dag van vandaag mede gestalte gegeven. Het aangeven van de toekomstige ontwikkeling wordt immers mede bepaald door de wetenschap, dat kennis van het verleden niet kan worden gemist, want in het verleden en het heden ligt de toekomst besloten.

Om deze doelstelling te verwezenlijken heeft de Stichting Heemkunde Denekamp verschillende werkgroepen. Daarnaast is er het zestig pagina's tellende contactorgaan 't Onderschoer, dat vier keer per jaar verschijnt en kosteloos wordt toegezonden aan de donateurs. Voorts worden enkele keren per jaar bijeenkomsten en excursies gehouden voor de donateurs.

De donateurs hebben alle gelegenheid mee te denken en mee te praten over allerlei zaken die de stichting aangaan.

De Stichting Heemkunde beschikt over een eigen huisvesting, in 't Heemhoes, het informatiecentrum voor heemkunde. Hierin is het archief en de bibliotheek ondergebracht. Tevens vinden hier de werkbijeenkomsten en vergaderingen plaats. Boeken kunnen door de donateurs kosteloos worden geleend, waarvoor een catalogus beschikbaar is.

Hebt u belangstelling om mee te denken of ergens actief aan mee te doen, dan is dat mogelijk door lid te worden van een van de werkgroepen, zoals geschiedenis, flora en fauna, dialect en folklore. De adressen staan hiernaast. Nadere inlichtingen hierover zijn te krijgen op 't Heemhoes, waar u geheel vrijblijvend kunt binnenlopen.

13 e jaargang 1991 nr. 1**in dit nummer****'t ONDERSCHOER**

't Onderschoer verschijnt vier keer per jaar, aan het eind van elk kwartaal en wordt toegezonden aan de donateurs.

OPLAGE

De oplage bedraagt 1250 stuks. Abonnementprijs: f.17,50 per jaar.

Losse nummers: f.6,- exclusief verzendkosten. Verkrijgbaar bij 't Heemhoes en bij enkele boekhandels in de regio.

KOPY

Kopy voor dit blad moet drie maanden voor verschijning ingeleverd worden bij de redactie, p/a Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp.

Publikaties blijven eigendom van de auteur. Overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan na toestemming van de schrijver of de redactie van dit blad.

REDACTIE

H.J.Asma, Willem Wegewartstr.1,
7591 TZ Denekamp; tel.(05413)
2434.

H.C.M.Boink-Wagenvoort, Diepen-
goor 16, 7591 BW Denekamp.

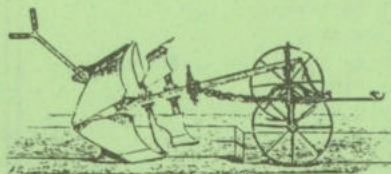
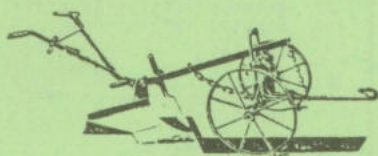
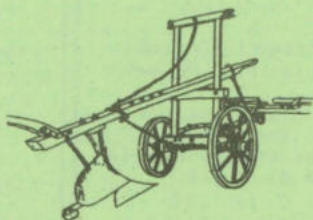
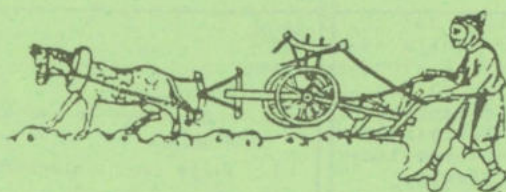
W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4,
7591 PI Denekamp, tel.(05413)
1453.

J.A.den Ouden, de Roerdomp 42,
7591 JB Denekamp; tel.(05413)
2800.

H.Boink, Diepengoor 16, 7591
BW Denekamp; tel.(05413) 2261;
(eindredacteur).

- 1 n Woord van te veurth.
H.Boink.
- 3 Niejs van 't Heemhoes.
- 11 Voor u, door u.
H.Boink.
- 15 Uit de krant van nu.
H.Asma.
- 17 Breklenkamp tijdens volks-
telling 1795.
H.Asma.
- 19 Problematiek rond hoofd
Openbare School Noord
Deurningen.
H.Boink.
- 23 Los Hoes.
W.H.Dingeldein.
- 27 Boedelbeschrijving erve
Schutte 1819.
H.Boink.
- 33 Herinneringen aan het ver-
zet in Denekamp in 1940-
1945 (II).
J.A.Veldhuis.
- 39 Nen Pottuffel.
E.Bos-Hermelink.
- 41 Komen onze kikkers weer
terug?
W.A.J.Nijhuis.
- 49 Een getrouwde pastoor in
Denekamp.
H.Asma.
- 53 De Jodenkerk - een herinne-
ring.
J.H.M.Knippers.
- 59 Onze straatnamen.
H.Boink, W.A.J.Nijhuis en
J.A.den Ouden.

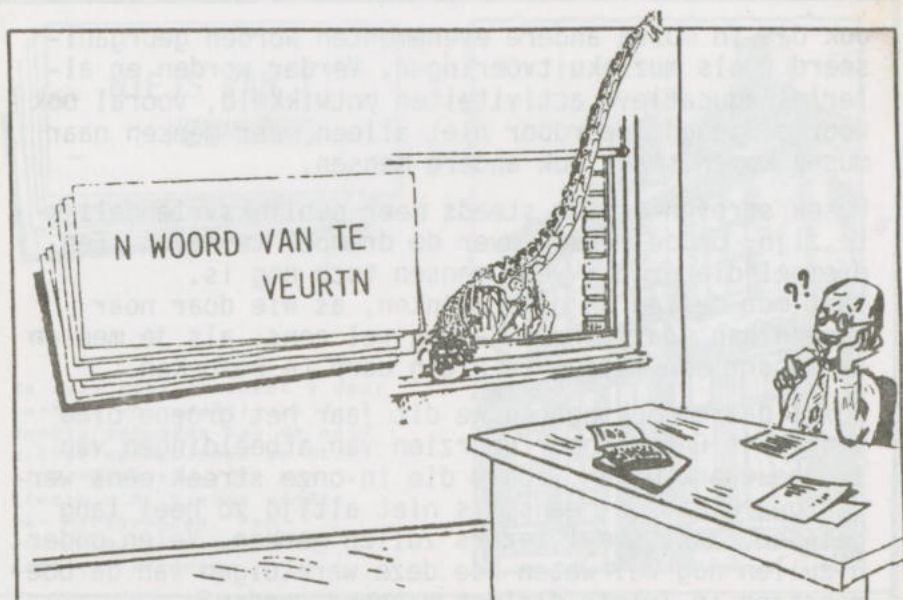
Landbouw
in de spiegel
van de historie

En de boer
hij ploegde voort.

Voor na voor
vlijt zich recht
Net als de regels
in dit blad, zo echt.
Zaad gestrooid
Aardappels gepoot.

Maar..... toch
hoe lang nog in dit oord?

Ooit placht een "heer van stand" in een museum te worden gestationeerd om tot rust te komen. Tom Poës bracht Olivier B. Bommel naar een museum als "een plaats waar de tijd stil staat". Sinds de roerige jaren zestig is de maatschappelijke en culturele betekenis van musea echter sterk veranderd. Van soms stoffige ruimten met opgeborgen "rommel" uit de vorige eeuw tot moderne kunstcollecties vandaag de dag.

Veel mensen denken bij het woord museum en oudheidkamer nóg altijd aan oude kunst en oude dingen. Maar musea bieden meer: informatie over natuur en milieu, over ontwikkelingen op het gebied van de techniek en over streken en dorpen en over hun bewoners, van zelfs overal ter wereld.

Een museum werkt met tradities van onze samenleving en het draagt bij tot de vernieuwing van onze cultuur. Van de traditionele culturele instellingen kent het museum als enige een stijgend bezoek. Het aantal musea verdubbelde zich in vijftientig jaar, terwijl het bezoekerstal steeg van zeven miljoen tot over de zeventien miljoen per jaar.

Voor al tentoonstellingen trekken veel mensen. In eerste instantie zijn musea er voor de bezoekers. We zien dan

ook dat in musea andere evenementen worden georganiseerd zoals muziekuitsvoeringen. Verder worden er allerlei educatieve activiteiten ontwikkeld, vooral ook voor de jeugd, waardoor niet alleen meer mensen naar musea komen, maar ook andere mensen.

Musea streven ernaar steeds meer publieksvriendelijk te zijn, om de mensen over de drempel te halen. Een drempel die er bij veel mensen toch nog is.

"Wat möt de leu wa nich deanken, as wie doar noar binn'n hen goat", hoor je nog wel eens, als je mensen aanspoort een museum in eigen dorp te bezoeken.

Juist daarom ook hebben we dit jaar het groene blad voorin 't Onderschoer voorzien van afbeeldingen van landbouwwerktuigen, zoals die in onze streek eens werden gebruikt. En "eens" is niet altijd zo heel lang geleden, zoals veel lezers zullen merken. Velen onder u zullen nog wel weten hoe deze werktuigen van de boerenstand in Twents dialect genoemd werden?

Mensen zoeken graag sporen uit het verleden, waarin ze zichzelf kunnen ontdekken. Want dat is gewoon boeiend, leerzaam en ontspannend. Nu, dat wil een museum eveneens, boeiend zijn. Je kunt je er even onttrekken aan de drukte van alledag. Kortom, een museum heeft veel kennis in huis en biedt elk wat wils. Zelfs een kopje koffie is in veel musea te krijgen.

Daarom: bezoek eens een museum, groot of klein, het is een fijne uitgaansgelegenheid in weekeinde en tijdens vakantie. Er zijn er verschillende dichtbij in de buurt. En nog wel in Denekamp, waar museum Huize Keizer is en museum Natura Docet, waar dit jaar wel een heel bijzondere expositie is over "Dinosauriër". Hier staat de tijd niet alleen maar even stil, maar is ze zelfs voor een moment heel ver teruggedraaid.

Geern töt tookn maal.

H.Boink

Denekamp, 24 februari 1991

De ware grootheid van de schepping
openbaart zich eerst in het scheppingsverhaal
dat in de taal van de stenen staat geschreven.

NIEJS VAN T HEEMHOES

In deze rubriek wordt u door bestuur en redactie op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen binnen de Stichting Heemkunde. Ook kunt u hierin o.m. nieuws vinden van werkgroepen, van excursies, lezingen en tentoonstellingen.

INSCHRIJVEN VELDNAMENBOEK DENEKAMP

t Herenbergke, n Mölnkaamp, n Kearkntoorn, t Kreainloo, Palandsbuske, Kupersmoat, n Voggelpool, n Binnhaspel, Keizerskaamp. Zomaar willekeurig een greep uit de in de gemeente Denekamp ruim 3700 opgetekende veldnamen. Een karwei waarmee vijftien jaar geleden is begonnen en dat onze stichting eind 1991 hoopt te kunnen afronden met de uitgifte van een veldnamenboek.

In het kort een samenvatting hoe dit boek er uit zal zien. Naast de lijsten met veldnamen per (voormalige)marke gerangschikt, komen in het boek ca. 16 topografische kaarten, waarop de veldnamen staan vermeld. Men kan de namen direct per marke lezen. Verder bevat het veldnamenboek o.a. de volgende artikelen: verklaringen van veldnamen door het Meertensinstituut Amsterdam; een beschrijving van bijzondere veldnamen, welke door de naamgeving of de bijzonderheden, welke er over bekend zijn, wat uitge-

breider beschreven worden; iets over de geschiedenis van de marke; een beschrijving van veldnamen door W.H.Dingeldein; en per marke een overzicht van de boerenerven uit 1601; verkoop boerenerven van Hof Ootmarsum 1810. Het geheel zal verluchtigd worden met foto's van o.m. boerenerven en karakteristieke plekjes van Denekamp en de buurtschappen.

Kortom, een boek met niet alleen een opsomming van veldnamen, maar vooral ook met veel ander interessante informatie.

Enkele technische gegevens: formaat H29 x B21; ca. 80-90 pagina's incl.kaarten; stevige omslag; uitvoering: genaaid gebonden.

Prijs per voorinschrijving tot 1 juni 1991 f.15,- daarna zo lang de beperkte voorraad strekt f.19,50.

Ten behoeve van voorinschrijving is een formulier bijgevoegd. Dit dient te worden ingeleverd op 't Heemhous.

Eventueel nader informatie te verkrijgen op 't Heemhous. J.A.den Ouden/H.Boink.

INVENTARISATIE JONGE BOUWKUNST

Net als elders in de provincie Overijssel is vorig jaar ook in de gemeente Denekamp een inventarisatie gehouden van jonge bouwkunst. Met name ging het hierbij om bouwstijlen tussen 1850 en 1940. Het resultaat van het onderzoek is vastgelegd in een omvangrijk boekwerk. Bij de presentatie van dit boek, eind vorig jaar, hebben wij van de gemeente een exemplaar gekregen met het verzoek na te gaan in hoeverre deze eerste beschrijving aanvulling/correctie behoeft. Inmiddels is in een eerste reactie een serie correcties aangedragen. In de loop van dit jaar wordt hierop nog nader ingegaan.

Aan de hand van het uiteindelijke register zal de gemeente nagaan, welke gebouwen voor bescherming in aanmerking komen.

H.Boink.

NIEUWE DONATEURS

De laatste loodjes wegen ook hier weer het zwaarst.

In de vorige aflevering van 't Onderschoer maakten we melding van een bestand van 963 donateurs.

In de afgelopen periode hebben zich 33 nieuwe begunstigers aangemeld. Ondanks dat konden wij per 31 december 1990 slechts drie donateurs méér als eindstand opnemen, terwijl de contributie over 1990 wel betaald was.

Dit is een gevolg van het feit dat dertig personen niet meer meetellen in onze gelederen, voornamelijk als gevolg van overlijden in de loop van het afgelopen jaar.

Wanneer dient zich nu de 1000 ste donateur aan en wie wordt het?

Iedereen kan hieraan meewerken. Allicht heeft ook u nog wel

een familielid of kennis, die toch wel geïnteresseerd is in Heemkunde.

Al gaat het dan ook niet in galop, maar de spanning stijgt ten top.

De volgende personen mochten we in de afgelopen periode als donateur in ons bestand opnemen.

H.J.Nieuwhuis, Nijenhaerweg 22, Beuningen; G.Ruiterkamp, Burg. Hoogklimmerstraat 8, Denekamp; W.Hendriks, Platenmakersstraat 105, Elst; mw.Groener-Tijhuis, Ellenweg 2, Denekamp; H.Sleiderink, Cliviastraat 22, Denekamp; G.Ruel, Eikweg 4, Lattrop; J.Kamphuis, Dusinkweg 6, Agelo; J.ten Brink, Lubberdinksweg 10, Denekamp; A.J.Zalm van Gentlaan 17, Son en Breugel; G.Niehoff, Kanaalweg 5a, Denekamp; mw.M.Ottenhof-Spenkelink, Brinkstraat 33, Denekamp; A.G.H.M.Groeneveld, Bomhof 7, Hengevelde; J.F.M.Kleissen, Hoofdstraat 47, Zenderen; G.Lohuis, Nordhornsestraat 172, Denekamp; mw.G.E.Kiphardt-Rolink, Hoofdstraat 3a, Deurningen; mw.Slot-Knipppers, Honesbrink 8, Enschede; J.Brunink, De Alerdink 10, Denekamp; B.Brookhuis, de Kerkuil 71, Denekamp; Camping De Rammelbeek, Broomorsweg 12, Lattrop; A.B.Nieuwhuis, de Kievit 38, Denekamp; G.Lohuis, dr.Hondelinkstraat 48, Denekamp; mw.J.M.Maier-Pikkemaat, Geelgorslaan 34, Bilthoven; mw.S.Nijmeijer-Hans, Brandlichterweg 51, Denekamp; zuster Theophanis, Gravenallee 30, Denekamp; B.J.H.Tijink, Weerselosestraat 22, Agelo; G.H.J.Nijmeijer, Ootmarsumsestraat 52, Denekamp; G.Hofland, Grotestraat 17, Denekamp; H.J.Harberink, Kortenaerstraat 3, Oldenzaal; J.G.M.Wargers, Weerinkstraat 34, Denekamp; mw.M.Keupink, Goudkampsweg 18, Oud Ootmarsum; F.C.Walhof, Schouwinksweg 36, Hengelo; B.Hermelink,

Brandlichterweg 32, Denekamp
en B.J.IJland, Harwichdijk
10, Denekamp.

J.Zanderink.

BIJEENKOMST BESTUUR EN WERKGROEPEN

Op maandagavond 21 januari 1991 hield onze Stichting haar langzamerhand al traditioneel geworden jaarlijkse bijeenkomst van bestuur met de leden van de diverse werkgroepen.

De bijeenkomst, die behoorlijk werd bezocht, werd gehouden in het koetshuis van museum Huize Keizer.

De avond werd geopend door de voorzitter van onze Stichting, de heer H.A.Benneker, die tevens een overzicht gaf van de in het vorige jaar ondernomen activiteiten. Hij herinnerde aan de -bescheiden- viering van het derde lustrum, de uitgifte van het Denekampse oorlogsverhalenboek, de expositie "Denekamp in 1940" en de diverse contacten met naambereverenigingen en de Heimatverein Metelen.

Na deze terugblik kondigde hij aan wat er zoal in het lopende jaar op het programma staat en welke plannen er voor de nog verdere toekomst reeds zijn.

Vervolgens gaf de penningmeester een kort overzicht van de financiële toestand, waaruit bleek dat het afgelopen jaar ook in dat opzicht gunstig verlopen is. Eventuele tegenvallers in het komende jaar, of de jaren erna, kunnen nu wat gemakkelijker worden opgevangen.

Na deze mededelingen van bestuurszijde kregen de woordvoerders van de verschillende werkgroepen de gelegenheid om een overzicht te geven van de door hen in het afgelopen jaar gehouden activiteiten. Van sommige waren dia's gemaakt, die na de

pauze vertoond werden. Ook bij de werkgroepen wachtten nog diverse plannen op uitvoering, zowel in dit lopende jaar als in de daaropvolgende jaren.

Na het officiële gedeelte van deze bijeenkomst was er nog volop gelegenheid om ideeën en gedachten uit te wisselen of om zo maar eens hier of daar een praatje te maken.

H.Asma.

WANDELING OP SINGRAVEN

Nu er zelfs korte tijd sprake is geweest van een echte winter, nodigt het voorjaar des te meer uit. De natuur laat zich dan goed horen en zien. Bij het herkennen van de vogels en de planten wil de werkgroep Flora en Fauna u helpen. Traditioneel hoort daarbij een wandeling over het landgoed Singraven, te Denekamp, op zondag 21 april 1991. Wij zullen ons daarbij houden aan de openbare wegen. Toch zult u volop kunnen genieten van de mooie en bijzondere plekje's in dit natuurgebied.

De wandeling zal onder leiding staan van de heer Meek, een kenner van vogels en hun zang. Verder zullen verschillende leden van de werkgroep aanwezig zijn om u te wijzen op de planten en de vlinders. Ondanks de afgelopen winter zullen o.a. IJsvogel en Grote Gele Kwikstaart in verscheidene paren aanwezig zijn langs de Dinkel. Vertrek half negen vanaf de watermolen. De wandeling zal 2 tot 2½ uur duren en vergt in elk geval degelijk schoeisel.

J.Bruns.

SCHENKINGEN

In de afgelopen periode zijn de volgende schenkingen gedaan:

- * Mevr. Lotgerink Bruinenberg-Evers, 8 boeken over Tweede Wereldoorlog + enkele kranten.
- * Fam.Koehorst, 5 kaartjes met benen knopen.
- * Joh.Grobbe te Oldenzaal, 3 Etiorapporten + enige vakbladen.
- * A.Scholten, 23 nummers v.d. Wacht (1939-1940); enkele nummers van Kath.Nieuwsblad (1988); hoeden, kleding etc.
- * Museum Natura Docet: 12 grote expositie-foto's.
- * Hoeden, kleding voor toneel; spandoeken en lidmaatschapskaarten Annavereniging (1915-1917).
- * Firma B.Aasma, 1 beugel voor speculaaszaagje.
- * Mevr.A.Dingeldein-Vincke, vele jaren "Der Grafschafter" (voor knipseldienst).
- * Fam.Fransen, 1 tafelkleed met ingeweven tekst herdenking Tweede Wereldoorlog.
- * Mevr.Hemme, 18 bidprentjes.
- * Mevr.Wessels-Nijhuis De Lutte, kerkboek 'Zondagsschool voor Rooms-Katholieken', 127 jaar oud.
- * Fam.Kamphuis, 1 oud kerkboek en kaartje benzinebonnen.
- * G.Knipppers, 1 kleerhanger met opschrift 'Alex Salomon Denekamp'.
- * C.Hamers Breklenkamp, 2 TL-ornamenten voor verlichting zolder Heemhoses.
- * Gewelfschoonmakers St.Nicolaaskerk, vooroorlogs geld, oud hangslot, stuk glas in lood + enkele andere voorwerpen.
- * J.Koekkoek, 2 boeken.
- * Dhr.Kamphuis, enkele archief-

stukken.

- * Mevr.Koopman, jaargang parochienieuws Tilligte 1990, zomer- en wintermantel uit 50er jaren.
- * St.Nicolaasstichting Noord Deurningen, 10 boeken.
- * Fam.Hagel, bevrijdingsspel.
- * Mevr.Mensink-Grunnekemeijer, 1 ingebonden jaargang 'Roomse Jeugd' 1928; 1 biljet V.V.V. 1901-1951-jubileum.
- * Fam.Bonke, doos met schoolboeken van meester Tukkers.
- * Mevr.Koopman-Blokhuis, 1 oude schoolfoto en bidprentjes.

D.Aasma-ten Broeke.

NIEUWE AANWINSTEN BIBLIOTHEEK

De bibliotheek is de afgelopen periode aangevuld met de volgende werken.

- Bauen auf dem Lande. nr.537.
- Wie is Titus Brandsma? nr.538.
- Frenckehorst und seine Stiftkirche. nr.539.
- Kirche und Stift Frenckehorst (jub.boek 1979).nr.540.
- 60 Jahre Pfarrkirche in Gronau 1914-1974. nr.541.
- Das Kreutz zu Lage. nr.542.
- Verzorgingshuis "De Eeshof te Tubbergen 25 jaar, 1965-1990. nr.543.
- De kerk gaat uit. nr.750.
- De werkende stilte. (Ontstaan kloosterorden). nr.751.
- Paus Johannes Paulus 2 in Nederland (mei 1985). nr.752.
- Jahrbuch 1991 Heimatverein Grafschaft Bentheim.
- Jaarboek Twente 1991.

D.Aasma-ten Broeke.

OM TE NOTEREN

De volgende data vonden we van belang om onder uw aandacht te brengen:

20/21 april 1991: Nationaal Museumweekeinde. Vele musea zijn dat weekeinde kosteloos of tegen verlaagd tarief te bezoeken. 't Heemhoes en museum Huize Keizer zijn beide dagen ook open: za. 10-16 uur; zo: 12-17 uur.

21 april 1991: Werkgroep Flora & Fauna verzorgt natuurwandeling op Singraven; vertrek vanaf de Watermolen 8.30 uur; terug tegen 11.00 uur. Deelname is gratis.

1 juni 1991: Bustocht Heimatverein Metelen in Nederland (Drenthe). Aan deze dagtocht met excursies kunnen vijftien personen van onze Stichting deelnemen.

Vertrek Denekamp (Marktplaats) 8.30 uur. Terugkomst Denekamp ca. 20.00 uur. Behalve buskosten dient er ook rekening gehouden te worden met enige bijkomende kosten voor entree. Het is de bedoeling 's morgens gezamenlijk koffie te drinken, terwijl voor 's middags waarschijnlijk pannekoek op het menu zal staan. De kosten hiervan zijn uiteraard ook voor eigen rekening.

Aanmelden voor 15 mei 1991 op 't Heemhoes onder gelijktijdige betaling van de buskosten.

9 juni 1991: Excursie naar Burgsteinfurt in Westfalen. Beziichtigd wordt een deel van het kasteel van de graaf van Bentheim tot Steinfurt aldaar, terwijl er ook nog een natuurwandeling wordt gemaakt. Vertrek bus 12.30 uur vanaf Marktplaats te Denekamp; terugkomst voor 20.00 uur.

Aanmelden kan tot 15 mei 1991. Kosten bus f.10,- per persoon; tot 16 jaar f.5,-; bij aanmelding te voldoen.

24 augustus 1991:

Heimat-abend bij Plagemansmolen-museum in Metelen, waarbij ook donateurs van onze Stichting van harte welkom zijn.

De avond wordt opgeluisterd met o.a. de plaatselijke muziekkapel en wellicht de Harmonie "De Eendracht" uit Denekamp.

Het is de bedoeling dat we die middag met een groep mensen uit Denekamp naar Metelen fietsen (ca. 40 km) via een nader te bepalen route. Halverwege worden we opgehaald door een groepje uit Metelen, waarna we tegen zes uur 's avonds in Metelen zijn. De avond duurt tot ca. 22.00 uur.

We gaan daarna met de bus terug (met de fietsen in de aanhanger). Hieraan zijn geen kosten verbonden. Rond 23.00 uur kunnen we dan weer in Denekamp zijn.

Aanmelden voor 1 augustus 1991 bij 't Heemhoes.

7 september 1991:

Pädkesfahrt in Metelen. De jaarlijkse middag-fietsocht in en door de natuur van Metelen en omgeving. Hieraan kan ook weer door een groep personen van onze Stichting worden deelgenomen. Bij voldoende belangstelling kan gezorgd worden voor busvervoer met fietsaanhanger.

Kosten f.10,- per persoon; tot 16 jaar f.5,-.

Aanmelden voor 15 augustus 1991 bij 't Heemhoes. Kosten bij opgave te voldoen.

14 september 1991: Open Monumentendag; diverse monumenten zijn die dag van 10 tot 16 uur open in ons land.

't Heemhoes en museum Huize Keizer zijn beide dagen ook open: za 10-16 uur; zo 12 - 17 uur.

Er zal dit jaar ook een deputatie uit Metelen deelnemen aan deze activiteit.

26 oktober 1991: Grote Heimat-avond in Metelen met o.a. voordrachten en sketsjes; nadere bijzonderheden over mogelijkheid tot deelname in volgende aflevering van 't Onder-schoer.

H.Boink.

WERKGROEP GESCHIEDENIS

Naast het in kaart brengen van de wegen en straten in de gemeente Denekamp en de huizen en andere gebouwen erlangs, zijn we als werkgroep ook reeds bezig met de voorbereidingen van een expositie over grenzen, welke in 1992 in museum Huize Keizer wordt gehouden. De aanleiding ertoe is dat in genoemd jaar vele grenzen in Europa min of meer zullen verdwijnen, wat althans de bedoeling is.

Op deze tentoonstelling zullen we niet alleen aandacht besteden aan de rijksgrens maar ook aan andere soorten grenzen als gemeente- en markergrenzen, aan erf- en landscheidingen en andere afbakeningen. Wel zal het zwaartepunt komen te liggen op toestanden, gebeurtenissen en feiten van vroeger en nu langs de Duits-Nederlandse grens en dan met name in en rond Denekamp.

Ook bij deze activiteit willen we graag de hulp en medewerking van onze donateurs, met name van degenen die door hun werk met de grens en grens-problemen te maken hebben, of te maken hebben gehad. We denken aan douane-mensen, marchaussees, grenspondelaars, zakenmensen langs de grens en mensen die vlak bij de grens wonen. We willen graag allerlei materiaal, dat ook maar enigszins met de grens te maken heeft, zoals foto's, documenten, voorwerpen, oude krant- en tijdschrift-artikelen en smokkel-attributen. Maar ook verhalen en gebeurtenissen waarin de

grens of grensbeambten een rol spelen zijn welkom.

Wilt u er meer actief aan meewerken dan is dat natuurlijk ook mogelijk, want we hebben nog steeds plaats voor mensen, die belangstelling hebben voor datgene waarmee de werkgroep geschiedenis bezig is.

H.Asma.

CONTRIBUTIEBETALING

Zoals gevraagd hebben de meeste donateurs gehoor gegeven aan ons verzoek de contributie vóór 31 januari 1991 te betalen. Vele zelfs met een extra bijdrage van totaal f.1411,-. Hartelijk dank daarvoor.

Helaas zijn er echter nog over de 160 donateurs, die om welke reden dan ook, niet aan onze wens hebben voldaan. Daarnaast zijn er nog veertien donateurs die het bedrag door de automatische overschrijving niet bij de bank hebben laten aanpassen en dus f.2,50 te weinig betaald hebben.

Vriendelijk verzoeken wij de betreffende personen dit alsnog even in orde te willen maken. Het bespaart ons dan extra administratie- en portokosten. Bij voorbaat dank voor uw medewerking.

J.Zanderink.

OP ZOEK NAAR ONZE VOORoudERS

Op 15 januari 1991 startte de cursus genealogie, waaraan dertig personen deelnamen. De cursus werd gegeven door de heren W.Kooiman en H.G.H. Tjoonk uit Enschede. Eerst werd uitgelegd welke verschillende vormen van familieonderzoek er zijn: stamboom, kwartierstaten enz.

Plateosaurus

Triceratops prorsus

Camarasaurus

Antrodemus

Styracosaurus

Tyrannosaurus

De tweede avond werd besteed aan de manier waar en hoe te zoeken.

De derde avond werden wij erop gewezen dat er verschillende bronnen zijn om wat uit te zoeken.

De cursus werd afgerond met een bezoek aan de archieven van de gemeente Denekamp en Enschede, waaraan elk door vijftien personen is deelgenomen.

Alle deelnemers gingen tevreden naar huis, ze hadden heel wat geleerd over familieonderzoek of genealogie.

Bij voldoende belangstelling is het mogelijk in het najaar weer een cursus te starten voor beginners of een vervolgcursus.

D. Asma-ten Broeke.

DINOSAURIËR IN NATURA DOCET

Diplodocus Carnegiei

Van 15 maart tot 21 oktober 1991 organiseert het oudste natuur-historisch museum van Nederland, Natura Docet in Denekamp, een groot en groots spektakel, want zo mag de expositie over dinosauriërs wel genoemd worden.

Het museum is al vanaf half september van het vorige jaar gesloten vanwege een verbouwing, die nodig was om deze pré-historische monsters te kunnen herbergen. Maar ook dat is nog lang niet voldoende en daarom zijn achter het museum kolossale tenten geplaatst om de totaal vijftien

min of meer complete skeletten of afgietsels ervan, te kunnen onderbrengen.

Het materiaal voor deze tentoonstelling komt uit diverse Europese musea, zoals uit Londen, Stuttgart, Berlijn, Brussel en Münster. Maar ook uit de V.S. van Amerika, Canada en Taiwan is wat te zien.

Het skelet van een Brachiosaurus, dat geleend is van een museum uit het voormalige Oost-Berlijn, is twaalf meter hoog. Hiervoor moest zelfs het dak van het museum wat de hoogte in. En voor de 24 meter lange Diplodocus moest een gat in een van de muren gemaakt worden.

De organisatoren verwachten in de zeven maanden, dat deze tentoonstelling duurt, toch zeker 100.000 bezoekers, maar ook is een dubbel aantal niet uitgesloten.

Kortom, het wordt een gebeurtenis waar de Denekampers - en zij niet alleen- nog jarenlang over zullen praten.

H. Asma.

Plantenetende Dinosauriër

VOOR U, DOOR U

Deze rubriek is bedoeld als contactmogelijkheid met en voor onze lezers, waarbij met name gedacht is aan vragen, opmerkingen en suggesties. Daarnaast biedt deze rubriek de redactie ook de mogelijkheid vragen aan u te stellen.

Het afgelopen kwartaal hebben we weer verschillende reacties van u mogen vernemen, zowel op schrift als mondeling.

Ons woordje "jeul" bijvoorbeeld was bij menigeen goed bekend als slappe koffie, maar ook werd deze aanduiding in Denekamp en omgeving gebruikt voor slappe soep en zelfs voor slecht (verdund) veevoer. In enkele nadere reacties hierover wat uitgebreider.

Een uitgebreide reactie naar aanleiding van deze rubriek kwam van de heer H. Kooiker uit Denekamp, die met betrekking tot "jeul" o.m. vertelde dat dit verdund varkensvoer was. Wanneer de melkbussen vroeger van de fabriek terugkwamen zat er wel eens wei in, wat men wel gebruikte om door het varkensvoer te doen en dan werd het "jeul". Verder haalde Kooiker aan, die in de Mekkelhorst geboren is, dat oudere mensen daar vroeger vaak de uitdrukking "toet de mem" of "het is mie egaal" of "eender". Ook het woord "staflengn" werd daar gebruikt. Daarmee bedoelde men "stop-

zetten" of "stilleggen". Het woord "toen'n" gebruikten arbeiders bij Scholten in het Lutterzand als ze de beschoeiingen van de oevers van de Dinkel versterkten met polsdikke palen en twijgen.

"Kösters Koowear" heette een stuk van een kerkhof dat nog niet als zodanig in gebruik was en dat de koster mocht gebruiken voor zijn koe, kalf of geit. "Bungel" noemde men een dikke paal met een gat erin waardoor een touw, dat om de nek van een koe of stier werd bevestigd, zodat de paal het harde rennen, vooral in het voorjaar, van het vee voorkwam.

"Kneehalster" is een touw of halster om de nek en een poot van vee, om uitbreken van de dieren te voorkomen. Verder vroeg Kooiker zich af of de mensen woorden als "rechtevoort" (op het ogenblik) "Beteun" (schaars), en "n zul" (drempel) nog zouden kennen. Tenslotte vertelde Kooiker dat men voornamelijk in Tilligte vroeger vaak zei: "Veant hebt aait vit". Daarmee bedoelde men: ze hebben altijd wat te

donderjagen. Of: ze zaten bij dingen waar ze niet bij mochten komen.

Van de heer B.J.Visschedijk uit Denekamp kwam de volgende brief.

"Het woord "jeul" is moeilijk te omschrijven, omdat het op verschillende dranken werd en nog wordt toegepast. Zover ik weet wordt meestal bedoeld een aftreksel van koffie of thee.

Via mijn vroegere beroep als timmerman kreeg ik op het klantenwerk nog al eens koffie, vaak een lekker bakje, maar ook wel "jeul", slappe koffie, koffie waar nog later wat water was bijgevoegd of die te lang had gekookt. Vroeger heb ik op de boer jarenlang contributie opgehaald als penningmeester van de Bouw en Houtbond. Mijn vrouw vroeg dan als ik thuis kwam: "Hes nog wat had onderweg?" "Joa, luk koffie, t was net jeul", ging het dan nogal eens.

Op het platteland stond vaak de koffie de hele dag op het fornuis. Als dan de postbode kwam of de melkrijder of venter kreeg die vaak een kop koffie, wat melk erbij met "vlei" erop, net jeul. Ik had vroeger een timmerman bij me op klantenwerk die geen thee luste. Als wij dan 's middags een kop thee kregen gooide hij die weg: "das ja jeul," zei hij dan. In hoofdzaak is jeul niet te drinken koffie, maar meer ook dranken waar geen smaak meer aan was of die men niet luste".

Tot zover dit mooie verhelderende verhaal van Visschedijk.

Mede-redactielid W.Nijhuis ontving het afgelopen jaar weer enkele schriftelijke reac-

ties op zijn activiteiten. Twee ervan willen we u niet onthouden.

Als dank voor hulp aan de bevrijding van een ransuil uit prikkeldraad ergens in Lattrop schreven de dames Martha Rozestraten en Jenneke van der Ven het volgende kaartje.

"Ter herinnering aan de redding van de ransuil. Uit dankbaarheid voor uw liefdevolle zorg van Gods schepping. Wat u aan hen doet, doet u aan Hem en wens u veel goeds toe tesamen met uw dierbaren".

Op de achterzijde van de kaart stond het volgende "Gebed van de vogels".

"Goede God die mij ziet.
Goede God wat een mooie dag.
Met veel vogelkoren
koekoek en nachtegalen
willen wij
al fluitend van Uw schepping verhalen".

Zoals bekend is de heer Nijhuis ook actief op het gebied van vogels ringen. Eind vorig jaar ontving hij een terugmelding uit Spanje.

"les escribo esta carta por el motivo siguiente."

Aldus de aanhef van het briefje van de zeventienjarige Luis Carlos Sanchez Abad uit Derecha.

Vertaald luidt de inhoud:

"Ik ben geïnteresseerd in de studie van trekvogels die geringsd zijn en trekvogels in het algemeen.

Ik had een ringetje opgestuurd en ze hebben mij geantwoord dat het ringetje van u was en ze hebben mij ook informatie opgestuurd.

Ik vond het heel interessant en ik zou u willen vragen of u me wat wilt vertellen over

- hoe u de vogels ringt
 - in welke zones (streken) van uw land de vogels geringd worden
 - welke soorten geringd worden.
- In Spanje weten we daar niet

zoveel van.

Ik zou het leuk vinden om met u te corresponderen over deze onderwerpen.

De groeten van een geïnteresseerde jongen van 17 jaar.

Sorry voor mijn taalgebruik, maar ik spreek verder alleen frans, maar dat is ook slecht".

De heer H.Asma te Denekamp reikte ons het volgende verhaaltje aan.

"In de maand november van het vorige jaar is een twintigtal vrijwilligers uit de parochie van de St.Nicolaas te Denekamp bezig geweest om de bovenkant van de gewelven van de kerk wat te ontlasten en schoon te maken.

Dat was dus een mooie gelegenheid voor degenen die er tijd voor hadden en er belang in stelden om de kerk nu eens van een heel andere kant te bekijken. Om te zien wat voor koepels onze verre voorouders zeven eeuwen geleden boven de oude kerk hadden gemetseld en wat de metselaars van aannemer Verberne er in de jaren 1912/1914 van gemaakt hadden boven de Koepelkerk.

Een dag of tien zijn de Vutters en jonggepensioneerden bezig geweest en zo hadden ze ruim de tijd om de ruimtes tussen het leien dak en de koepels, die vanaf de binnenkant te zien zijn, eens rustig te verkennen. Een kans die men niet elke dag krijgt. Ondertussen gebeurde er natuurlijk ook nog wel wat anders dan kijken, want vanzelf kwamen de bijna drie grote containers op de grond niet vol met kapotte leien en dakpannen, stof, puin en uitwerpselen van duiven.

De grootste verrassing was de vondst van een zak met munten boven een zijbeuk van de nieuwe kerk. Helaas voor het grootste deel centen, maar wel allemaal uit de ja-

ren van vóór de laatste wereldoorlog en uit de twee eerste oorlogsjaren (1940-1945). Misschien de opbrengst van een zondagse collecte uit de tijd, dat het zinken oorlogsgeld werd ingevoerd en de oude munten moesten worden ingeleverd. Ook de vraag wie de munten daar toen in zo'n "afgrond" heeft verstopt, zal wel nooit worden beantwoord, was het de kosten, een van de collectanten?

Dat ook onze Stichting er wat "rijker" aan is geworden kunt u lezen in de rubriek "schenkingen".

De heer J.Bruns uit Denekamp houdt een warm pleidooi voor "vruchtbomen".

"De laatste jaren is er weer veel vraag naar vruchtbomen. Bij een goede behandeling zult u veel plezier beleven aan o.a. de prachtige bloei in het voorjaar, de vruchten in de zomer en niet te vergeten de oogst in het najaar. Een onbespoten appel, peer of pruim, vers van de boom. Hmmm, lekker en gezond.

Herkomst

De kennis van het kweken en veredelen van vruchtbomen komt oorspronkelijk vanuit de kloosters. De kloosterlingen hebben hun kennis meegekregen vanuit het Romeinse Rijk. Pas in de laatste eeuwen werden ook buiten de kloostermuren en stadsmuren vruchtbomen geplant. In die tijd waren appels en peren alleen weggelegd voor edelen, geestelijken en welgestelden.

Kleine tuin.

Voor mensen die een kleine ruimte hebben is de spilboom zeer geschikt. De plantafstand van deze boompjes is 1,50 à 2,00 m. Hoogstam vruchtbomen hebben een plantafstand van 10m nodig.

Ook is het mogelijk om een vruchtboom tegen de muur te laten groeien. De takken moeten dan langs draden horizontaal geleid worden. De draden moeten ongeveer 15cm van de muur afstaan.

Bemesten.

Vruchtbomen moeten vooral de eerste jaren goed bemest worden. En er moet minstens 80cm zwarte grond aanwezig zijn.

Snoeien.

Wie geïnteresseerd is in vruchtbomen en graag zelf vruchtbomen in de tuin wil planten doet er goed aan een cursus vruchtbomen-snoei te volgen.

Dit kan bij de Stichting Coördinatie Landschapsonderhoud Overijssel.

Ook aan het wegwerken van achterstallig onderhoud van oude vruchtbomen wordt aandacht besteed. Aanmelding of nadere informatie kan schriftelijk of telefonisch bij deze Stichting p/a Huis "De Horte" Poppenallee 39, 7722 DW Dalfsen, tel.(05290) 1731.

Bij het samenstellen van de stamboom van de familie Horsthuis door de gebroeders Horsthuis uit Noordwijkerhout, hebben ze ook veel gegevens verzameld over de bewoners van de gewaarde en halfgewaarde erven, alsmede de katersteden van de marke Lattrop. Door Charles Horsthuis werden deze gegevens uitgewerkt en is hiervan een lijst samengesteld over de periode van 1575 tot 1920, welke hij onlangs aan onze Stichting heeft aangeboden. Deze lijst is een waardevolle aanwinst voor ons archief, zowel voor degene die met familienaam-onderzoek gegevens moet hebben uit Lattrop, alsook is het een goed uitgangspunt voor boerderijonderzoek in deze buurtschap.

Hartelijk dank, Charles Horsthuis, voor deze gegevens. De lijst is voor belangstellenden ter inzage op 't Heemhoes.

Wie weet wat een "schilders-hemd" is en hoe dit er uitzag?

Tot slot: wie weet (nog) wat wordt bedoeld met:

- * sloa-keern of sloa-maakn.
- * remeantn,
- * wökeldag,
- * kovak,
- * bungel,
- * kalfactor.

Samenstelling: H.Boink.

Aanbesteding.

Het R. K. Kerkbestuur te Tilligte, is voornemens op **Donderdag 2 April 1891**, 's middags 2 uur bij A. BEIJERINK te Tilligte publiek aan te besteden:

Het bouwen van eene Pastorie aldaar.

Bestek en tekening zijn van af **Dinsdag 24** dezer verkrijgbaar ter drukkerij van G. BRUGGEMAN te Oldenzaal à f 1,50 per stel en liggen ter inzage bij A. BEIJERINK te Tilligte en in 't Hotel TEUSSE te Ootmarsum.

Aanwijzing 's morgens 11 uur vóór de besteding.

Inlichtingen geeft

C. FROWIJN,
Ootmarsum.

Uit: Weekblad voor Oldenzaal e.o.
21-3-1891.

UIT DE KRANT VAN NU

In het afgelopen kwartaal zijn uit de regionale kranten verschillende berichtjes voor u genoteerd. Deze artikelen zijn allemaal uitgeknipt en worden bewaard om te raadplegen.

De gebruikte afkortingen staan voor: Tw.C.: Twentsche Courant; Tub.: Dagblad Tubantia; Vizier: Vizier op Noord Oost Twente; Nbl.v.Old.: Nieuwsblad voor Oldenzaal en omgeving.

Vakbeweging in Twente bestaat 101 jaar. (Tub. 12-10-1990).

Dino-expositie in Natura Docet wordt imposant evenement, meer dan 100.000 bezoekers verwacht vanaf 15 maart 1991. (Tw.C. + Tub. 30-10-1990).

Sterrenwacht naar Frensdorferweg. Praeses sterrenwacht blij met nieuwe lokatie. (Tw.C. 2-11+3-11-1990; Tub. 7-11 + 9-11-1990).

Maatregelen tegen natuurversnippering kost 600 miljoen. (Tub. 1-11-1990).

Woordje "Van" voor achternaam geeft herkomst aan of heerlijke rechten. (Tub. 13-11-1990).

Boekwerkje mr. G. Weustink over Oldenzaalse joden. (Tub. 13-11).

Bomenstichting lanceert manier om waarde bomen in geld uit te drukken. (Tw.C. 13-11-1990).

Trouwen in Overijssel. Via opkamentje vrijen naar 14 dagen feesten. (Tw.C. 15-11-1990).

Schippers kochten melk bij brugwachter Van der Horst in Denekamp. Kanaal Almelo-Nordhorn was staartje van 19e eeuw.

(Tub. 15-11-1990).

Nieuwe kansen voor de natuur door "niks" doen. (Tub. 15-11-1990).

Archeoloog dr. A. Verlinde ongerust over de toekomst: "Mensheid balanceert op de rand van de afgrond". (Tub. 20-11-1990).

Juichen of huilen aan ziekbed van bossen? Geruzie over interpretatie van onderzoek bosvitaliteit. (Tub. 22-11-1990).

Twente Academie definitief op de plaats in Rijksmuseum Twenthe. (Tw.C. 23-11-1990).

Sporen in Wierden van 2000 jaar oude boerderij. (Tub. 30-11-1990).

Stripboek zet jeugd aan tot lezen in dialect. (Tw.C. 1-12).

Landgoed Springendal centraal in jaarboek Vasse/Mander/Hezingen. (Tub. 1-12-1990).

Prof. Anne van de Meiden en zijn boek "Oons hert temeute". (Preken in het Twents). (Tub. + Tw.C. 3-12-1990).

Jeugherberg Breklenkamp eindigt bestaan met reunie.
"Zo'n uniek gebouw krijgen ze nooit weer".
(Tw.C.+Tub. 3-12-1990).

Zak oude munten gevonden op gewelven St.Nicolaaskerk in Denekamp tijdens een opruimactie. (Tw.C.5-12-1990).

Roelingsbeek in Roderveld meandert weer. (Tw.C.4-12).

Boer willen worden, maar niet kunnen. (Tw.C.8-12-1990).

Galmborden voor toren van St. Nicolaaskerk klaar. (Tub.8-12).

De tweedeling in de vakbeweging. Oprichting katholieke vakbond na staking in 1890. (Tw.C. 8-12-1990).

Einde van de mogelijkheden van onze bodem zijn in zicht. Landbouw en natuur moeten weer harmonieus voortbestaan. (Tw.C. 11-12-1990).

Nederlands centrum in Münster. Historisch Kramerambshaus wordt Haus der Niederlande. (Tub. 12-12-1990).

Niet mopperen over Jaarboek Twente (1991). (Tw.C.14-12).

Goed gebruik monument vormt helft van behoud. Nog altijd misverstand over werk Oversticht. (Tw.C.14-12-1990).

Twente en de rente van Edwina. Een artikel over de Stichting Edwina van Heek. (Tub.15-12).

Jan Swennenhuis brengt "Kattenjans" in kerstvertelling tot leven. (Tw.C.15-12-1990).

Overijssel wil "stilte" in acht gebieden. Waar kun je in Nederland nog een blad horen vallen? ((tub.20-12-1990).

In de rubriek "Eigen erf" Kerstmis in de historie: eten, drinken en herrie. (Tub. 22-12-1990).

Veertien Overijsselse gemeenten stoppen jacht op onschadelijke vogels. (Tw.C.22-12-).

De sfeer van de nachtmis in klooster Bardel. Het beteken-

de echt iets als je daar geweest was. (Tub.24-12-1990).

Historische kaart Twente als uitvloeisel van studie grensmarkering. (Tw.C.29-12-1990).

In de rubriek "Vespertied": De oudste pastoor van Nederland, pastoor Terra in Tilligte. (Tw.C.5-1-1991).

Roer moet om in landbouw. De gespannen relatie tussen milieuregels en een belegde boterham voor de boer. (Tub.10-1-1991).

15000 Oude kaarten in computer van Rijksarchief Zwolle. "Mensen willen weten waar boerderij voorouders heeft gestaan". (Tub.11-1-1991).

"Vlucht in het verleden". Een artikel over de vroegere wasdag en de was. (Tw.C.19-1-1991).

Amsterdamse weeskinderen in 1797 eerste gastarbeiders in Twentse textielfabrieken. (Tub.19-1-1991).

Subsidiepotje voor herstel en onderhoud monumentale bomen. (Tw.C.29-1-1991).

Verbouwing Denekamps museum voltooid. Vanaf 15 maart is in Natura Docet een expositie over dinosauriërs. (Tw.C.1-1-1991).

Bos herstelt zich na storm zelf weer. (Tw.C.5-2-1991).

"Rechtevoort" het mooiste Twentse dialectwoord. (In de rubriek "Oet de noaberschap" aandacht voor dialect). (Tw.C.9-2-1991).

De veelzijdigheid van A.C.W. Staring, dichter en landman. (Tub.9-2-1991).

De kampen des doods in het graafschap Bentheim. Treurig lot veenarbeiders, straf- en krijgsgevangenen te boek. (Tub.16-2-1991).

Wie trouwde in de vastentijd kreeg vroeger "boterbriefje". (Tub.16-2-1991).

H.Asma.

BREKLENKAMP TIJDENS VOLKSTELLING 1795

Uit de volkstelling van 1795 blijkt, dat "De Boerschap Brekkelenkamp" zo'n twee eeuwen geleden 247 inwoners had en 37 huishoudingen kende. Een van deze huishoudingen bestond maar uit één persoon, terwijl de drie grootsten elk tien personen telde.

Het eerste gezin, dat de teller noteerde was, dat van Aleid Scholten en bestond uit vier personen. Het tweede, dat van Hendrik Oude Meulendijk, telde vijf personen. Bij J. Harm Oude Nijhof waren er zes en het gezin van Lena Nijhof bestond uit negen mensen. Janna leefde alleen in Nijhofs bakhuis en Br. Jan Oude Nijhof, wiens beroep "drajer" was, had een gezin van vijf. De huishouding van J. Arend Warsink telde negen personen en die van Geertken Groote Velde had er tien. Bij Jan Oude Velding werden vijf personen geteld en bij Maria Oude Warsink zeven. Het gezin van de schoolmeester Jan Leupen bestond uit vier en dat van Berend Rijkeman uit zeven personen. Het gezin van Janna Roepe telde acht personen en dat van Gesina Lohuis zeven, dat van Gese Soerman ook zeven en dat van Janna Schabus zes. In het huis van Gr. Jan Westerhof woonden vijf mensen en in dat van Pieter Rothuis acht, in Jan Broekmans huis woonden er tien en in dat van Lambert Oude Broekman acht. Het gezin van J. Harmen Vos bestond uit zes personen evenals dat van Berend Lutke Velde en dat van Hindrik Oude Lutke Velde uit vijf.

Op de "Brekkelenkamp" woonde toen H. Otto Bentink met nog dertien andere personen. Uit de volkstelling is niet op te maken hoeveel ervan personeelsleden waren of er kinderen waren en zelfs niet of de heer van "Brekkelenkamp" getrouwd was. Na op de "Brekkelenkamp" te zijn geweest, kwam de teller bij het gezin van Gesina Huiskens en noteerde daar zes personen. Bij Johanna Boershuis, waar hij daarna kwam, telde hij er acht. Bij Gezina Koopmans werden zes personen geteld, evenals bij Hermen Engbers en bij de wever Hendrik Engbers vier. De huishouding van Lucas Ceysce telde acht personen en die van Gr. Jan Weenders zeven. Het gezin van Maximiliaan Spijker bestond uit zes personen en dat van Fenne Scholten

In het bakhuis ook uit zes. In het huis van Jurjen Scholten telde hij tien en in dat van Aleid Oude Scholten vijf mensen.

Tenslotte kwam de teller nog bij Janna Oude Meulendijk, waarvan het gezin uit zes personen bestond en bij Aleid Meulendijk, die zeven personen opgaf.

Van slechts drie personen wordt het beroep vermeld, een schoolmeester een draaier en een wever en het is meest waarschijnlijk, dat de overige gezinsleden boeren of dagloners geweest zijn.

Ook de leeftijd en namen van eventuele kinderen worden in deze volkstelling -jammer genoeg- niet vermeld, noch de namen en leeftijden van inwonende andere familieleden, knechts en meiden.

Rest nog te vermelden dat J.H.ten Bokum degene was die de telling verrichtte.

H. Asma.

DENEKAMP 11 April. Het is van algemeene bekendheid, dat de landbouwende stand in deze gemeente door de felle vorst en de onvoorziene watervloeden dezen winter veel schade heeft geleden.

Van de meeste boeren en nog wel van hen, die huurders van een boerenplaatsje zijn, zijn de aardappelen bevroren of door het water vergaan.

Verscheidene gezinnen zijn thans reeds zonder aardappelen, en dat in het voorjaar, waarin de aardappelen zullen worden gepoot.

De armoede en ellende, die dus tegen den aanstaanden herfst wordt tegemoet gezien, heeft de aanzienlijksten dezer gemeente doen besluiten, eene collecte te houden tot het inzamelen van geld en pootaardappelen, zoodat de armoedigsten in de gelegenheid zullen worden gesteld, ook dit jaar aardappelen te kunnen verbouwen.

Het plan vindt algemeenen bijval, zoodat reeds voor een aanzienlijk bedrag aan geld en aardappelen is ingezameld.

Uit: Weekblad voor Oldenzaal e.o.

18-4-1891.

PROBLEMATIEK ROND HOOFD OPENBARE SCHOOL NOORD DEURNINGEN

Honderd jaar geleden zat de gemeente Denekamp nogal in de problemen met twee schoolhoofden. De gemeente had toen zes openbare scholen o.a. een in Noord Deurningen en een in Breklenkamp, waar zich de moeilijkheden voordeden.

Het was tijdens de raadsvergadering van 28 november 1889 dat burgemeester Hoogklimmer melding maakte van klachten, die Burgemeester en Wethouders hadden bereikt over de hoofden van beide scholen.

Over een van hen, het hoofd van de school in Noord Deurningen, W.H.Straeten, gaat dit artikel.

Wilhelmus Hubertus Straeten was afkomstig uit het Limburgse Heer en aldaar geboren in 1842. Sinds 1886 was hij bij de gemeente Denekamp werkzaam als hoofd der school in Noord deurningen, waar hij B.P.Horsthuis opvolgde, die al een jaar daarvoor naar Lattrop was gegaan. Het had een jaar geduurd eer de vacature opgevuld kon worden.

Hoewel Straeten gehuwd was met Maria Gertrudes Hermkes woonde hij hier alleen. Hij was in kost bij de landbouwer Tijman in Noord Deurningen.

Wat was er aan de hand met deze Straeten?

De klachten, die de gemeente hadden bereikt, betroffen niet alleen het onderwijs maar raakten ook zijn persoon. De schoolopziener (inspecteur heet dat tegenwoordig) werd erbij gehaald.

B & W schreven de schoolopziener op 29 november 1889 dat Straeten het onderwijs steeds slechter verzorgde aan de Noord Deurninger school, alle vermaningen ten spijt. De gemeente werd -zoals reeds eerder- overstelpt met klachten. De schoolopziener werd gevraagd hem hiërover te onderhouden.

District schoolopziener Mr. R.C. Nieuwenhuys verzocht de gemeente op 5 december 1889 geheel op de hoogte te worden gesteld van de klachten.

Bij brief van 20 december 1889 gaven B & W in een uit-

voerig relaas de klachten weer. Straeten bezat, volgens B & W, onvoldoende tact om te onderwijzen. Hem ontbrak bovendien alle lust. Hij was de luiheid zelve.

In de school was zijn plaats op de stoel, waar hij de kinderen voor zich liet komen. Als deze hun les niet kenden, dan werden ze geregeld geduwd, gestompt en zelfs geslagen. Minder vlug lerende kinderen liet hij zitten. Op de tijd werd niet gelet. Verder stelden B & W in hun brief aan de schoolopziener dat hen het misbruik maken van sterke drank door Straeten bekend zou zijn. Ook daarvan ondervond het onderwijs veel nadeel. "In dagen van dronkenschap - zonder juist in kennelijken staat op school te komen - is hij erg lastig, zit of stil op zijn stoel en voert niets uit, of zendt de kinderen naar huis, of is zeer lastig, vloekt en raast", aldus B & W. De ouders waren dan ook steeds blij als Straeten het geld op had, omdat hij dan geen drank meer kon kopen. Tevens voerden B & W in hun brief aan, dat Straeten als gevolg van deze ergerlijke eigenschap zijn vorig kosthuis moest verlaten. Hij zou zeker geen onderdak hebben gekregen als hij niet zijn soortgelijke had gevonden.

Op 15 januari 1890 had de schoolopziener op het gemeentehuis een onderhoud met Straeten, waarbij ook B & W aanwezig waren. Daarna werden ook de klagers in de gelegenheid gesteld hun klachten toe te lichten. Afdoende getuigen kwamen echter niet.

Het onderzoek had niet tot resultaat dat Straeten kon worden ontslagen. Wel kreeg hij een ernstige vermaning van de schoolopziener.

Ondanks aandringen van de gemeente kon Districtsschoolopziener Nieuwenhuys - nadat hij ook nog overleg gepleegd had met de Arrondissementsschoolopziener - geen reden vinden om Straeten kwijt te raken.

Wel merkt de schoolopziener op dat het hem in het aangehaalde gesprek van 15 januari 1890 had bevreemd dat B en W niet getuigden van klachten, terwijl deze in het rapport, dat door burgemeester Hoogklimmer op 21 januari 1890 was opgemaakt, nogal stellig werden weergegeven.

Tijdens het onderhoud kwam het niet verder dan "van horen zeggen". Als uit eigen bevinding gebleken was dat Straeten regelmatig dronken was, dan waren er zeker redenen voor ontslag.

Aldus besloot de schoolopziener zijn nadere reactie op de brief van 21 januari 1890.

B & W schreven Straeten op 1 februari 1890 de volgende brief.

"Met leedwezen en diepe verontwaardiging vernamen wij in de jongste dagen de verschillende U wel bekende klachten, zowel tegen Uw persoon als Uw onderwijs ingebracht. Nadat de gegrondheid was gebleken, heeft het bij ons een onderwerp van ernstige overweging uitgemaakt Uw ontslag aan den Raad voor te leggen.

Evenwel hebben wij besloten U deze berisping als eene laatste waarschuwing te doen toekomen, vast besloten, mocht het geringste weer voorkomen, daartoe over te zullen gaan. Wij hebben hier nog bij te voegen, dat de Raad in zijn vergadering van gisteren zijn wensch heeft uitgesproken, U namens hen, in ernstige overweging te geven - onhoudbaar als Uw positie door al hetgeen er gebeurd is in de buurtschap geworden is, om door spoedige sollicitatie naar een andere standplaats uit te zien".

Een brief die niet veel "heel" liet van de persoon Straeten. Nadien is in de archieven overigens niets meer over klachten betreffende deze Straeten, wat niet wil zeggen, dat hij zijn leven zou hebben verbeterd, want op 12 oktober 1890 is W.H. Straeten overleden.

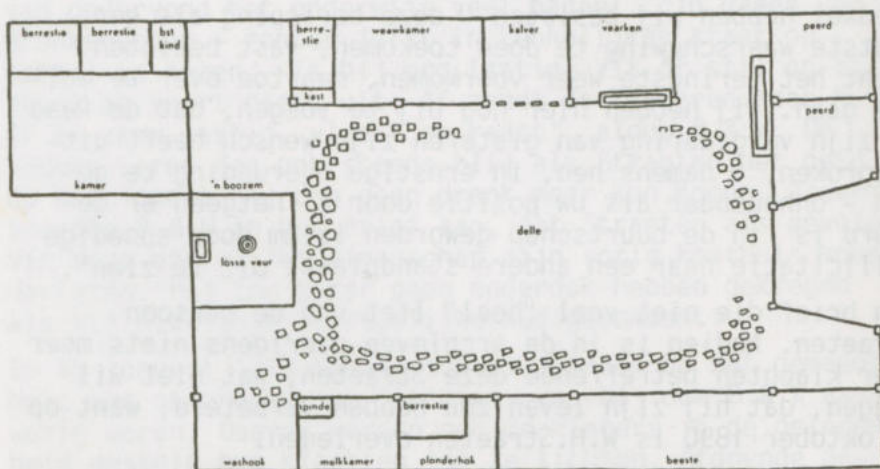
Diens opvolger aan de Noord Deurninger school werd de 26-jarige, in Irsom geboren, Gerrit Terra.

Geraadpleegd: Gemeentearchief Denekamp.

H. Boink.

DENEKAMP, 9 Jan. Op de voordracht voor hoofd der school te Noord-Deurningen (Denekamp) komen voor G. Terra, hoofd der school te Weerseloo; H. L. Immink, onderwijzer te Deventer; P. Klinkert, idem te Dalfsen; li. B. Hacfoort, idem te 's Heerenberg, en D van der Wolde, idem te Boreulo.

Uit: Weekblad voor Oldenzaal e.o.
17-1-1891.

Plattegrond boerderij Groot Bavel uit De Lutte, zoals die in 1937 is herbouwd in tuin Rijksmuseum Twanthe te Enschede.

Tekening uit: Twentse Woorden en Gezegden, J. Gigengack, 1979. (Uitgave: v.h.Witkam b.v./v.d.Berg. Dit boek is nog te koop).

LOS HOES

In een vorige aflevering van 't Onderschoer (1990/3) hebt u kennis kunnen nemen van een artikel uit nagelaten werk van W.H.Dingeldein over de marke Noord Deurningen. In het zelfde werk beschrijft Dingeldein ook het "losse hoes". De redactie geeft dit stuk hier onverkort weer, mede de door Dingeldein gebruikte spelling en omdat een gedeelte van het artikel door de schrijver uit het Duits in het Nederlands vertaald is.

Het losse hoes was van ouds het type hallehuis (-los huis), doch vóór en na de Eerste Wereldoorlog) zijn al deze losse huizen verbouwd op één na. Dit is Grashof, dat nog den zuiveren ouden vorm bewaard heeft, één onverdeelde ruimte voor mensch en vee binnen het "vierkante werk" van de gebinten, met opzij daarvan de afkubbingen, waar bedsteden, kamertjes en een waschhoek zijn afgeschoten.

Van het Noord-Twentsche hallehuis gaf Frieheer von Bönninghausen auf Darup in 1820 een beschrijving, die ik hieronder uit het Duitsch in het Nederlandsch vertaal.

"Wat een vreemdeling in Twente het meest opvalt, is wel de inwendige inrichting van de boerenhuizen..... Als men door de bovendeur, waardoor men gewoonlijk in- en uitgaat, binnentreedt, overziet men met één oogopslag de geheele ruimte van het gebouw tot aan het tegenoverliggende eind, waar men door de groote inrijdeur (de niendeur) weer naar buiten ziet. In deze ruimte wonen zoowel bij grooten als kleinen, bij rijken en armen, menschen en vee gezellig bij elkaar.

Nooit scheidt in Twente een scheidsmuur den veestal en de woning, keuken en slaapkamer. De boer zou zich volstrekt niet op zijn gemak voelen, als hij niet van de tafel bij den haard en zelfs uit zijn bed zijn vee kon zien en hooren. Men stelle daarom evenwel bij deze inrichting zich geen enge, armelijke of vuile gebouwen voor; in tegendeel, alles is zeer net, groot en ruim, waar slechts eenigermate welstand heerscht.

De haard ligt dicht bij de bovendeur, maar geheel vrij, zoodat men er rondom heen kan zitten.

Terzijde ervan zijn drie of vier vak met dennen planken afgeschut; zij bevatten de bedsteden met schuifdeuren, zoodat men er van de deel uit in moet klimmen; daarachter is ruimte voor kleedingstukken en klein huisraad. Links, naast de huisdeur, is de naar den haard toe openliggende waschkamer, waar de aarden en tinnen schotels bovenaan, het houten gerief beneden is opgesteld, en alles is er zeer blank geschuurd. Terstond daaraan grenst de zeer heldere melkkamer, die tevens als proviziekamer dient; het vaatwerk voor de melk is uitsluitend van steengoed. Dan volgt gewoonlijk nog een kamer. Verder benedenwaarts, en aan weerskanten van de deel komt nu het vee, en wel eerst het rundvee, de beste en de mooiste exemplaren bovenaan, aan halskettingen vastgemaakt, die door middel van een ring langs ronde staven omhoog en omlaag kunnen schuiven en zoo zonder gevaar voor letsel aan het vee de grootst mogelijke vrijheid van beweging laten, een inrichting, die daarom zeer kan worden aanbevolen. Dan volgen de twee paardestallen met steenen kribben, die het einde van het huis vormen en gewoonlijk twee ingangen hebben: een van de deel voor het rossen en voeren, en een naar buiten, voor het aanspannen. Tegenover de paardestallen is een afdeeling voor de kalveren, en het varkenshok. Boven het vee is een lage zoldering (de hiel) voor afgedorscht stroo en voor hooi getimmerd; het ongedorschte graan ligt op den eigenlijken zolder van het huis, die niet met planken, maar met dikke sleeten bedekt is. Bergruimten voor wagens en ploegen, schaapskooi, plaggen- en turfschuur en dergelijke vindt men in een afzonderlijk bijgebouw.

Aan het boveneind van de huizen der meeste welgestelde boeren is een afzonderlijk vertrek aangebouwd, dat den naam kamer of bovenkamer draagt en nooit door de bewoners van het huis gebruikt wordt, maar uitsluitend voor aanzienlijke gasten bestemd is.

De bouwwijze is overigens licht, houtsparend en toch stevig, omdat men overal naar goede verbindingen streeft. Hiertoe dragen ook in het bijzonder de zoogenaamde afkubbingen veel bij, aangezien daardoor het vierkante werk, met uitzondering van de smalle vóór- en achterzijden, altijd droog blijft. De daken zijn alle van stroo, de wanden van leem, bij de welgestelden van baksteen".

De voordeelen van het losse huis wogen echter niet op

tegen zijn nadeelen, die niet gering waren: een groote holle en vrij donkere ruimte, in den zomer wel koel, maar in gure jaargetijden tochtig en koud, zonder een afgesloten en dus intiëmer woonvertrek. Nog in het begin der 20ste eeuw telde Noord Deurningen nog tal van losse huizen. Die van Tijman, Ottinkhof en de Klinge hebben zich het langst gehandhaafd. Vooral het hallehuis Ottinkhof was indrukwekkend, met een ruimte, aan een kerk gelijk. Het losse huis van de Klinge is enkele jaren geleden afgebrand. Bij stijgende welstand van den boer, deels ook het gevolg van verlossing uit het isolement, greep hij naar middelen, om zijn huis aangenamer bewoonbaar te maken en aan het vee betere huisvesting te verschaffen. De eerste schrede daartoe was het optrekken van een scheidsmuur tusschen het haard- en het bedrijfsgedeelte van het huis. Soms werd daartoe een houten beschot getimmerd, gelijk in het nu afgebroken huis Eppink; vaker werd een scheermuur van steen gebouwd.

Een betere betimmering en aftimmering van woonkeuken en kamers ging daarmede gewoonlijk hand aan hand. Doch denkt men zich deze toevoegsels weg, dan vertoonen de meeste boerenwoningen nog het oude grondplan en de oude constructie van posten, balken en rijen. Was oudtijds voor de buitenmuren overal vakwerkbouw toegepast en bestonden de vullingen uit vlechtwerk, met leem bestreken, thans zijn de onsoliede leemwanden nagenoeg overal door baksteen vervangen.

Eveneens zijn de meeste strooien daken verdwenen en hebben zij voor pannen plaatsgemaakt. Ook het vakwerk van rijen en posten verdwijnt, omdat betere metselspecie het optrekken van groote muurvlakken veroorlooft; het is meest gevlucht naar schuren en schoppen, doch er is ook nog een aantal huizen, welke geheel of gedeeltelijk op fraaie wijze den vakwerkbouw vertoonen, bijvoorbeeld Dubbelink, benevens eenige kleine huizen.

Bij de verbouwing van het huis van Nijboer (Hulst) te Noord Deurningen in Februari 1943 werd in een gat van een post een strookje papier gevonden, waarop het begin van het Evangelie van Johannes, 1ste hoofdstuk, vers 1-13 in de Latijnsche taal was geschreven: "Gloria tibi Domine. In principio erat verbum..... sed ex Deo nati sunt". Hierbij was gevoegd een bronzen muntje uit 1613, van de aartshertogen Elizabeth en Albertus, waarschijn-

lijk een vierduitstuk. Deze oorkonde, die als het ware een zekere wijding aan het huis moest geven, is toevallig gevonden. Het is zeer wel mogelijk, dat een dergelijk gebruik vroeger bij huisbouw algemeen was, evenals het tegenwoordig nog de gewoonte is, bij de eerste-steenlegging van voorname gebouwen een oorkonde en munten in te metselen.

W.H.Dingeldein.

Brontosaurus

BOEDELBSCHRIJVING ERVE SCHUTTE

1819

Op 8 juli 1819 vond op het erve Schutte op 't Wiemsel in Tilligte een boedelbeschrijving plaats. Dit was nodig omdat Aldeida Schutte, wonende op dat erf, was overleden en man met twee kinderen achterliet: Jan Hendrik Graal op Schutte, Johanna (10) en Aleid (8). Het erf was op 26 december 1811 voor f.3300,- gekocht uit de nalatenschap van de gravin Van Heiden Hompesch van het Huis Ootmarsum.

De taxatie, die duurde van 's morgens 9 tot 's middags 3 uur, werd verricht door de landbouwer Jannes Steggink uit Agelo en werd opgeschreven door notaris mr. George Bernard ten Pol uit Ootmarsum. Hierbij waren aanwezig naast Jan Hendrik Graal de toeziend voogd van de kinderen Hermannus Teusse, landbouwer te Vasse en de getuigen Hendrik Sandvoord en Gerrit Hendrik Kortink, beiden landbouwers in Tilligte.

Zo'n inventaris kan ons veel vertellen over de leefwijze van mensen in die tijd; hoe zou het huis eruit gezien hebben, welke gronden behoorden er zoal bij en wat verbouwde men bijvoorbeeld?

De beschrijving van het erve Schutte is behoorlijk tot in details en is daarom erg interessant vooral ook voor nader onderzoek naar sociale en economische situatie, waarin de mensen destijds op het platteland leefden.

Onderscheid is gemaakt in onroerend goed, waarvan overigens geen waardebepaling is opgenomen en roerend goed, alsmede tegoeden en schulden.

De vermelde bedragen staan voor guldens en stuivers, zoals dat in die tijd gebruikelijk was.

onroerend goed

1. Een woonhuis van zeven gebinten, genummerd 4, met aan de noordzijde een bovenkamer; een schuur en een oud bakhuis; verder een oud of wonershuis, aangeduid met nummer 5.
2. Een kamp zaailand, ten noorden van het huis, met gaar-

den, groot ca. twaalf mudde, grenzende aan het zgn. Wiemsel.

3. Een stukje deels groen- en deels bouwland, genaamd het Maatjen, groot een dagwerk en gelegen tussen de landen van Jan Hendrik Elferink en Gerrit Bruggink.
4. Een hooiland, het Wiemsel, groot twaalf dagwerk, liggende tussen de Geteler Deelee en de Maat van Gerrit Jan Borggreve, alles gelegen binnen de beek.
5. Een kamp bij het oude Schuttenhuis van ca. drie mudde.
6. Een dagwerk hooiland, genaamd Schutten Medeken, dat ligt op het Wiemsel, tussen de beek en mate.

roerend goed

In de bovenkamer

gulden/stuiver

Kleding van de overleden vrouw

1. Vier jakken van verschillende stoffen.	8	
2. Vier sersien- en een gestreepte baaien rok.	25	
3. Een rijglijf en een mottendoos met enige mutsen.	2	
4. Een rode Friese boezelaar (schort) en een mand met een strohoed en nog enige oude boezelaars.	11	10
5. Een mandje met oud linnen kleden.	1	

Kleding van de man

6. Een lakense- en een pijrok, twee lakense buizen, oude lakense broeken, een paar linnen- en ook sersien borstrokken, enige halsdoeken, kousen, schoenen, twee hoeden en enige hemden.	50	
7. Een boven- en onderbed, met kussens en slopen, zoals het beslapen wordt.	12	8
8. Idem.		
9. Idem.	7	

10. Idem.	15	
11. Idem.	20	
12. Een half dozijn beddelakens en -slopen.	12	
13. Een oud onbruikbaar bed en kussen.	3	
14. Een rol ruw linnen.	18	
15. Zes rolletjes dobbelsteen- en ge- streept linnen.	25	
16. Vijf linnen zakken.	2	10
17. Enig gehekeld en ongehekeld vlas.	10	
18. Een eikehouten kleerkast.	20	
In de zijkamer (westkant)		
19. Drie kleerkisten een een spinde.	28	15
20. Een oud wagenkistje, een vleeston en een oude spinde.	2	
Op de deel, in de stalling en schuur		
21. Een hakselkist, een zaadkist, een baktrog en een kafmolen.	19	
22. Een snijzomp.	1	
23. Vier balies (mand of kuip).	5	
24. Een zaai- en zaadschepel en spintvat.	1	10
25. Enkele dorsvlegels, drie grepen, twee schoppen, enige harken, een wan en vijf hooivorken.	2	10
26. Twee gras- en twee korenzeisen, een haarspit met -hamer.	4	10
27. Twee boerenwagens met ladders en toebehoren, een ploeg, een eg en een kruiwagen.	88	
28. Twee paarden en een veulen.	160	
29. Enige paardetuigen.	3	
30. Vier koeien en zeven kalveren.	200	

31. Een beetje hooi en stro.	6	
32. Twee sterven paardekribben.	11	
In de washoeken en melkkamer		
33. Een karn, een melkvat, twee melk-
lopers, een melk- en een water-
emmer.	2	
34. Een koperen soppeketel, een kleine-
re koperen ketel, twee theeketels
en een koperen lamp.	26	12
35. Drie ijzeren potten, een koekepan
met hangijzer, een vuurhaal, een
schroefhaal, een tang, een askop
en een vuurmand of vuurkorf.	11	
36. Een schuimer, een dozijn ijzeren
tafelvorken, tien tinnen lepels, een
tinnen soeplepel, een tinnen melk-
kommetje en een paar messen.	1	13
37. Tien bonte aarden schotels, zes bonte
aarden borden, drie roompotten, vijf
melkbekkens en vijf koppen.	2	5
38. Enkele flessen en oude kruiken.	1	
39. Een tinnen trekpots, acht paar thee-
goed, een theebusje en een botermant.	2	

In de keuken

40. Een Friese klok.	12
41. Tien stoelen, twee tafels.	5
42. Vijf spinnewielen.	4
43. Drie vlasbraken, twee vlashekels,
een haspel en een vlasbokker.	5
44. Een kleine spiegel.	8

Gewas op het land

45. Het roggegewas van ca. negen mudde
land.	180
46. Het gewas van ongeveer negen schepel
land met gerst en klaver bezaaid.	27

47. Het gewas van tien spint land met boekweit.	18	
---	----	--

Totaal	1080	3
--------	------	---

Tegoed

1. Landbouwer Kemperman te Reutum.	206	
2. Landbouwer Gerrit Bruggink te Agelo, incl.rente.	203	10
3. Landbouwer Jannes Masselink te Vasse.	150	
4. Landbouwer Lambert ten Bokum in Tilligte.	100	
5. Landbouwer Jannes Stevelink te Agelo, incl.rente.	252	10

Totaal	912	
--------	-----	--

Schuld

1. Herm Braakhuis te Ootmarsum, incl. rente.	1037	10
2. Bartus Deperink op Ottinkhof te Noord Deurningen, incl.rente.	1555	
3. Gezusters Booijink te Geesteren, incl.rente.	1018	
4. Jan Borghorst te Ootmarsum.	300	
5. Diverse personen ("plukschulden").	100	
6. Berend Weghuis te Agelo, incl.kosten.	311	

Totaal	4321	10
--------	------	----

Enige opmerkingen ter verduidelijking tot slot. Een mudde land komt overeen met de oppervlakte grond waarop een mudde rogge (70kg) is te zaaien, wat ruim een halve hectare is. Een dagwerk staat voor een oppervlakte gras die in één dag met de zeis kon worden gemaaid, circa 0,56 hectare. Zo is uit de beschrijving op te maken dat het erf 15 tot 16 hectare groot was, voor die tijd een flink bedrijf met twee paarden. Het woord "sersien" staat voor "sergé", wat gekeperde wollen stof is.

H.Boink.

HERINNERINGEN AAN HET VERZET IN DENEKAMP IN 1940 - 1945 (II)

Korte inhoud van het voorafgaande.

De heer J.A.Veldhuis, lid van de verzetsgroep L.O./L.K.P. in Denekamp, werkte in mei 1940 op een textielfabriek in Oldenzaal. In het eerste deel van zijn verhaal vertelde hij, hoe hij de oorlogsdagen en de eerste jaren van de oorlog beleefde. Hij was aangesloten bij de Nederlandse Unie, een tegenhanger van de N.S.B., en kwam geleidelijk aan in contact met het verzet. Hij vertelt verder.

In het voorjaar van 1943 kreeg ik meer contact met echte verzetsgroepen. Via de familie Loohuis, goede kennissen van mij, leerde ik Henk Piefers uit Oldenzaal kennen. Van hem kreeg ik enkele exemplaren van het illegale krantje "Trouw". Dit verspreidde ik onder enkele vertrouwde personen in het dorp. Omdat landwachters vaak op straat hierop controle uitoefenden, verstopte ik de krantjes onder mijn kleren tijdens mijn fietstochten. Ik herinner mij nog de postkantoorhouder Van Dijk uit Denekamp, die gewapend met jachtgeweer, als landwachter controlediensten uitoefende. Ik werd gelukkig nooit gepakt.

Via dit werk met de illegale kranten rolde ik verder in het verzet: ik bemoeide me ook met het onder dak brengen van onderduikers bij betrouwbare boeren, maar spoedig werd ik al ingeschakeld bij de hulp aan gevluchte geallieerde krijgsgevangenen, vooral Fransen en Belgen. Deze werden eerst ondergebracht bij de familie Bekker in de Knik. Velen van hen waren al van te voren bekend met dit adres. Bekkers-Gerard en Leida waren als ouders voor deze vluchtelingen en de oudste kinderen hielpen ook dapper mee. Nadat de vluchtelingen op verhaal waren gekomen en in burgerkleren waren gestoken, brachten wij (ik kreeg n.l. langzamerhand hulp van andere verzetsmensen) ze naar een adres in Oldenzaal of Saasveld al naar gelang de vluchtroute verder liep. Een probleem was, dat het steeds moeilijker werd aan burgerkleding te komen.

Kapelaan Bolscher hielp wel mee maar ik moest die kleren ook wel eens helemaal uit Hengelo halen.

Naast deze activiteiten breidde ons verzetswerk zich uit: we moesten militaire steunpunten en militaire handelingen doorgeven, die dan via illegale zenders werden doorge-seind naar Engeland.

In september 1943 meldde ik mij voor de overtocht naar Engeland. Ik wilde mij daar aansluiten bij de Prinses Irene-brigade. De leiding van mijn verzetsgroep oordeelde echter, dat ik hier in Nederland nuttiger werk kon doen. Dat ging dus niet door.

Toen het aantal onderduikers toenam en langs de normale weg voor hen niet voldoende bonkaarten voor levensmiddelen te verkrijgen waren, werden de verzetsgroepen genoodzaakt om deze kaarten door overvallen op distributiekantoren te bemachtigen. Dit gebeurde overal in het land al. Wij hadden voor Denekamp deze plannen ook in voorbereiding, maar opperwachtmeester Bourgonje, een "goeie" bij de politie, waarschuwde ons, dat er in dat geval enkele personen als gijzelaars opgepakt en zelfs doodgeschoten zouden kunnen worden. Er kwam voor ons een andere oplossing. Van overvallen op andere kantoren konden wij beschikken over gestolen bonkaarten, waarop zegels verstrekt mochten worden en via een relatie op het kantoor in Denekamp, Tini Rouwers, kregen wij in ruil voor die zegels bonkaarten. Deze kaarten verspreidde ik dan onder de onderduikers in Denekamp en ondergedoken verzetsmensen in Oldenzaal.

Intussen werkte ik als wever bij Niehues en Dütting in Nordhorn, waar ik beter verzetswerk kon doen dan als onderduiker. Het was wel uitkijken daar. Toen ik eens textielgoederen, bestemd voor militairen, op de machines liet kapot lopen, moest ik mij bij mijn bazen verantwoorden. Daar zaten ook enkele S.D.-ers bij. Men dreigde mij naar een concentratiekamp bij Osnabrück te sturen, als het nog eens gebeurde. Voor straf werd ik met een groepje andere dwarsliggers op een andere machine gezet, waar we van 's avonds zes tot 's morgens zes aardappel-loof-zakken moesten weven. Het luchtalarm 's nachts was een prettige onderbreking van de arbeid.

In de fabriek werkten ook Russische meisjes en jonge vrouwen als dwangarbeiders. Deze waren na de Duitse inval in Rusland naar Duitsland getransporteerd, waar ze ver-

plicht te werk werden gesteld. Ze woonden en sliepen in omheinde barakken en kregen weinig en slecht eten. Voor ons was dat aanleiding extra brood voor hen mee te brengen. Dat was door de Duitsers echter verboden, zodat we dat stiekem moesten afgeven. Dit lukte regelmatig dankzij onze vindingrijkheid. Onder de Duitse chefs op de fabriek waren bovendien wel enkele anti-nazi's, die gekant waren tegen de slechte behandeling van deze dwangarbeiders. Deze "menselijke" Duitsers zagen wel eens wat door de vingers.

In 1944 werden de activiteiten door het verzet of de illegaliteit stelselmatig opgevoerd. Wij maakten het de Duitse bezetters, die ons partisanen noemden, steeds moeilijker. Helaas werden vele van onze kameraden in het verzet door de vijand opgepakt, hetzij door verraad van de N.S.B.-ers, hetzij door loslippigheid van burgers, die niets met het verzet te maken hadden.

Toen op 6 juni 1944 de geallieerden met een enorme macht aan schepen, vliegtuigen en manschappen in Frankrijk landden en de invasie een feit was, stopte ik met werken in Nordhorn en dook onder. Nu was het belangrijk de activiteiten in het verzet nog meer op te voeren. Het aantal onderduikers nam toe en ook kwamen er steeds meer gevluchte krijgsgevangenen, die geholpen moesten worden. Van bijzonder belang was om inlichtingen over het Duitse leger door te geven.

Aanvankelijk bleef ik enige weken thuis, nadat ik me in Nordhorn zogenaamd ziek gemeld had. Bij Niehues en Dütting maakten ze zich over deze ziekmelding geen zorgen maar de Duitse grenspolitie informeerde wel naar mij en andere personen. Daarom verdween ik naar een oom en tante, die op Singraven woonden. Daar ben ik drie maanden geweest en in die periode hielp ik bij wapendroppings en het vervoer van die wapens naar Saasveld, Hertme en de boerderij van Brummelhuys in Weerselo.

Bij één van die droppings, die mislukte omdat de wapens vlak bij de Duitse grens naar beneden kwamen, werd het grootste deel door de Duitsers in beslag genomen. Hendrik van Os kon nog vijf stenguns te pakken krijgen, de rest viel in handen van de vijand. Hij bracht die vijf naar de boerderij van Oude Griep in Noord Deurningen. Toen ik dat hoorde, heb ik ze daar vandaan opgehaald in een jutezak. De schrik sloeg me om het hart toen ik bij de boerde-

rij van Johannink een groep Duitse soldaten ontdekte, die daar stopte. Er gebeurde echter niets. Omdat we moesten weten wanneer een wapendropping plaats vond, luisterden wij 's avonds om zeven uur naar de Engelse zender. Radio Oranje meldde dan met een code: "vier op vijf gaat niet", dat we ons gereed moesten houden.

Om ongeveer tien uur 's avonds kwamen de wapens dan naar beneden in de bossen bij de boerderij van J.Mollink (Horsthoes-Jan). Daar luisterden wij ook naar de geheime Engelse zender. Een Nederlandse landverrader, die toevallig daar op jacht was, ontdekte eens bij toeval de containers, waarin de wapens verpakt waren geweest. Toen duurde het niet lang meer of de Duitsers kwamen de omgeving doorzoeken en een razzia houden. Samen met Gerard Oude Egberink ben ik toen bij mijn oom en tante, die daar in de omgeving woonden, verdwenen. Gerard heb ik bij een vertrouwd adres op een boerderij ondergebracht en zelf ben ik naar onze commandopost bij de familie Brookhuis (Brooks-Trui) gevlucht, waar we onze wapens hadden verborgen onder de mest in een ganzenhok. Daar lagen zeventig stenguns.

Omdat we alle wapens, die gedropt werden, zelf niet nodig hadden -er was n.l. in totaal een hoeveelheid van zeshonderd afgeworpen- brachten wij die naar verschillende adressen. Ze werden op een boerenkar geladen, er werd een lading stalment bovenop gepakt en daarmee toog de boer op pad. Henny Visschedijk, Johan Aveskamp en ik volgden op afstand als begeleiders. Wij waren gewapend voor het geval de landwachters controle zouden uitoefenen. Afgesproken was, dat we bij controle in het belang van de veiligheid van de boeren, die de wapens vervoerden en onze eigen veiligheid, de wapens in geval van nood ook zouden gebruiken. Het was gelukkig nooit nodig want dan waren de gevolgen misschien niet te overzien geweest. Het was voor ons wel prettig te ervaren, dat je op deze plattelandsbewoners kon rekenen.

Zondag 17 september 1944. Oom Jan en Toni, mijn broer, waren 's morgens om half elf naar de kerk. Het beloofde een stralende dag te worden. Toen ik op mijn oude onderduikadres op het erf van de boerderij liep, zag ik een geweldige luchtvloot geallieerde vliegtuigen richting Zuid-Oost vliegen.

Ik wist op dat moment nog niet, dat er bij Arnhem een

luchtlanding plaatsvond. Ik hoorde wel kanongebulder in de verte, maar dat was niet vreemd als geallieerde bommenwerpers naar Duitsland vlogen.

In de loop van de dag hoorde ik via de radio van deze luchtlanding en ook werd gemeld, dat daar zwaar gevochten werd.

Dinsdag 19 september 1944 kreeg onze verzetsgroep opdracht zich gereed te houden voor acties.

Onder leiding van Piet Goorhuis fietsten we met vijf man richting Rossum. Daar verzamelden we ons bij de rayoncommandant Cleindert. Deze was officier geweest in het K.N.I.L. Met andere groepen samen hebben we daar de hele dag gewacht op nadere orders. Doch toen we 's avonds nog niets gehoord hadden, zijn we naar onze onderduikadressen teruggefietst. Later hoorden we dat verzetsgroepen in de buurt van de gevechtshandelingen wel in actie waren geweest. Voor ons was het, gezien de afstand, moeilijk zo niet onmogelijk daaraan deel te nemen. Wij moesten ons voorlopig nog tevreden stellen met de bekende hiervoor omschreven activiteiten zoals wapendroppings.

's Nachts trokken we ons in verband met mogelijke razzia's terug in een soort tent, die we gebouwd hadden in het bos bij de boerderij van Brooks-Trui achter Singraven.

In de weken na de mislukte luchtlanding bij Arnhem kregen wij instructie van een Engelse legerofficier, die in Birma tegen de Japanners had gevochten. Dat vond plaats in Beuningen op de boerderij van Mollink (Heupman). We kregen daar instructies hoe we in gevechtshandelingen Duitse soldaten zonodig buiten gevecht konden stellen. We mochten zelf niet tot actie overgaan, omdat dan de gevolgen voor zowel de verzetsmensen als de gewone burgers niet te overzien zouden zijn.

Tijdens zo'n instructie kwam tegen de avond bericht, dat er weer fietsen in beslag genomen werden. Omdat ik nog voor enkele onderduikers moest zorgen, ben ik via sluipwegen naar huis gefietst. Op de Molendijk bij kasteel Singraven liepen drie Duitse soldaten. Het waren gewone "Wehrmacht"-soldaten, geen S.S.-ers of S.D.-ers, dat zag ik van verre al. Ik reed gewoon door en hoewel ze niet erg vriendelijk waren kon ik ongehinderd passeren.

Ik had wel even de schrik te pakken maar ik moest verder. Omdat ik bijna niet op de openbare weg kwam, ondervond ik

verderop geen hinder en kwam veilig "thuis".

Toen de Duitsers en de landwachters de omgeving van mijn onderduikadres bij mijn oom en tante gingen controleren, kon ik daar niet meer veilig verblijven. Ik ben dan enige weken ondergedoken geweest bij de familie Bekker in de Knik. Daar werd ik met vele anderen gastvrij ontvangen. Deze familie heeft ontzettend veel gedaan voor mensen, die uit handen moesten blijven van de Duitsers, zoals gevluchte krijgsgevangenen, onderduikers en verzetsmensen. Daarvoor hebben ze hun leven vaak op het spel gezet. Om andere mensen niet teveel tot last te zijn heb ik daarna voor mijzelf bij mijn ouderlijk huis in de Knik een soort ondergronds verblijf gemaakt onder een hoop takkenbossen, waar ik mij zo nodig dagenlang kon schuilen.

J.A.Veldhuis.

(wordt vervolgd)

OOTMARSUM, 14 Mei. Heden middag is de boerenwoning van den landbouwer Ja. Looman te Groot Agelo gem. Denekamp geheel afgebrand. 2 koeien, 8 varzen, 1 paard en 5 varkens zijn in de vlammen omgekomen. Niets is gered.

Huis en inboedel zijn verzekerd, het vee niet. De oorzaak is onbekend.

DENEKAMP, 12 Mei. Heden werd in de buurtschap Noord-Deurninge onder deze gemeente uit een sloot, loopende langs zijne woning, opgehaald het lijk van B. A. Wolkorte, oud 15 jaren.

Daar hij aan de vallende ziekte leed, is hij naar alle waarschijnlijkheid door een zenuwtoeval te water geraakt en verdronken.

Uit: Weekblad voor Oldenzal e.o.
16-5-1891.

NEN POTTUFFEL

Heel n weenter lig ik doar
Op nen hoap, in de oale schop
As 't veurjoar wöd wisse woar,
dan grip n boer miej op.

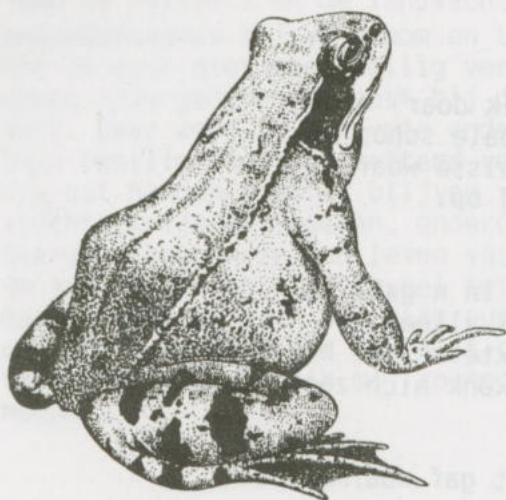
Hee smit miej boetn in n gat,
doar lig ik dan héél alleen.
k Har aait zo'n drökte um mie had,
noe was t duuster, konk nich zeen.

De zun brak deur, 't gaf woarme lucht,
in de groond hier oonder d aerde,
too kwam er leavn, , jonge vrucht,
k har as pottuffel noe meer wearde.

Miene tuffelkes klein, greuin har,
hoog, leag, roond um mie too,
Het gung mie hoast luk te bar,
miene kroost wör riep, te vroom.

Noe ik mien weark har doan in t zaand,
en miene tuffelkes waren ja groot.
Too stök n boer ze oet het laand,
en ik.....de Mooder dee lag dood.

E.Bos-Hermelink.

Bruine kikker

Bruine kikker met
geopende bek en
naar buiten gestoken tong

Groene kikker

KOMEN ONZE KIKKERS WEER TERUG ?

In mijn jeugd (jaren dertig) waren bijna alle weilanden voorzien van drinkpoelen voor het vee. In vrijwel ieder slootje of drinkpoel leefden veel kikkers en salamanders. In het voorjaar was het een lust te luisteren naar de kwaakconcerten van de groene kikkers. In die tijd hielden we ons o.m. bezig met het vangen van salamanders. Deze werden overgebracht in mooie karaffen en glazen potten die mijn moeder uit de kast haalde en spontaan aan ons af stond. Voor ons was het een pracht schouwspel om die beestjes, met hun mooie oranje buikjes, in de fles te zien rondzwemmen.

Veel van deze vroegere drinkpoelen voor vee in weilanden zijn jammergenoeg verdwenen en hebben plaatsgemaakt voor moderne zelfpompsystemen. De drinkpoelen waren niet meer nodig en werden dichtgegooid. Met het dichtgooien van de waterpoelen zijn de voor amfibieën belangrijke "kraamkamers" verdwenen, waardoor een aantal soorten uit ons land dreigt te verdwijnen.

Ook het droogvallen van sloten is funest voor de larven van onze amfibiesoorten. Er wordt steeds meer water onttrokken aan bodem, plassen en sloten voor ondermeer drinkwater en beregening van bouw en weiland. Dit heeft grote gevolgen voor vegetatie en dierenwereld. Een toenemend aantal sloten en plassen valt in het voorjaar of in de zomer droog, waardoor veel kikkervisjes en salamanderlarven de verstikkingsdood sterven.

kikkerpoelen

Gelukkig hebben speciale werkgroepen en vooral niet te vergeten verschillende landbouwers op vrijwillige basis en met steun van de overheid de poelen weer ingevoerd. Zo zijn er nu in bijna geheel Nederland weer vele kikkerpoelen.

Uit de praktijk blijkt dat verschillende landbouwers zich inzetten voor het aanleggen van kikkerpoelen. Zelfs zijn er bij die om diervriendelijke redenen -en zonder subsidie van de overheid- prachtige kikkerpoelen aanleggen.

Zo zie je aan de Schabosweg in Breklenkamp een zeer mooie kikkerpoel die door de eigenaar, zonder steun van de overheid, is aangelegd.

Met het aanleggen van kikkerpoelen kunnen de amfibieën hopelijk behouden blijven. Nederland zou een uitstekend land kunnen zijn voor amfibieën. Immers, alle soorten leven aan de oevers van het water. Ze hebben het water nodig om zich voort te planten en het land om insecten te verschalken. Als we dan bedenken dat Nederland een oeverlengte heeft van meer dan een half miljoen kilometer dan moet ons land ongetwijfeld het kikkerland bij uitstek kunnen zijn.

Toch zijn de amfibieën de laatste jaren in ons land geweldig achteruit gegaan. Men vraagt zich af wat hiervan de reden is. Hiervoor zijn tal van oorzaken aan te wijzen.

Voor de voortplanting van amfibieën is op de eerste plaats schoon water nodig. Het water moet voorzien zijn van een dichte massa waterplanten. De waterplanten verdwijnen echter als gevolg van de groeiende stroom menselijk -industrieel- en agrarisch afval, dat voor een groot deel uit meststoffen bestaat. Algen profiteren vooral van deze mesttoevoer van ondermeer fosfaat en nitraat. Ze vermenigvuldigen zich snel en vertroebelen het water. Op het wateroppervlak breidt zich door al dit extra voedsel het kroos sterk uit. Dit heeft tot gevolg dat steeds minder licht de bodem van het water bereikt, met als resultaat dat de waterplanten onder de algen en het kroos verstikken. Dat is op zijn beurt weer noodlottig voor de salamanders, die hun eitjes op de blaadjes van de waterplanten leggen. Ook voor de padden is het funest, want deze wikkelen hun ei-snoeren tussen de waterplanten.

Het grote probleem van de mest is dat er altijd maar een gedeelte van de voedingsstoffen ten goede komt aan de gewassen. Vooral dierlijke mest, die in de herfst of winter wordt uitgereden, wordt maar voor een deel opgenomen door planten. De rest verdwijnt via het bodemwater en het oppervlaktewateren komt uiteindelijk in zee terecht. Mestoverschotten uit de landbouw vinden we niet alleen terug in de bodem, maar ook in het water. Deze vermisting is de laatste jaren sterk toegenomen. Biologen noemen deze vermisting "eutrofiëring", hetgeen betekent "veel voedsel".

In dergelijk water met heel veel voedingsstoffen groeien zeer veel algen, wat op sommige sloten, plassen en vennetjes steeds meer te zien is. Zoals gesteld is het water dan niet meer geschikt voor de voortplanting van amfibieën.

Daar komt nog bij dat ook het autoverkeer, vooral in dichtbevolkte gebieden, jaarlijks veel slachtoffers eist onder de amfibieën. Hierdoor worden vele kikkerpopulaties ernstig bedreigd. Duizenden kikkers en padden worden tijdens de voortplantingstrek door auto's overreden.

In ons land is het al zover dat verschillende amfibieën op uitsterven staan, zoals de boomkikker, geelbuikpad en de kamsalamander. Deze soorten zijn voor hun voortplanting geheel aangewezen op poelen met helder water, waarin aanwezig bosjes en plekken met onkruid voor amfibieën om in de zomer voedsel te vinden en in de winter op een veilige plaats de vrieskou te kunnen doorstaan. Eveneens is de temperatuur van het water van zeer groot belang.

Amfibieën hebben een voorliefde voor vennetjes, poelen en sloten, waarin geen vissen voorkomen. Vissen zijn ver-zot op amfibieënetjes en -larven. Dit is dan ook de reden dat in vijvers met veel goudvissen geen amfibieën voorkomen, alles wordt door de vissen opgegeten. Dus plaats nooit kikkerdril of kikkervisjes in een vijver met goudvissen of andere vissen, want gegarandeerd dat er niets van terecht komt.

paartijd

Over het algemeen kiezen onze padden en kikkersoorten als broedplaats ondiep water, dat gemakkelijk en snel door de zon kan worden verwarmd. Vaak hebben ze de neiging om steeds weer hetzelfde water op te zoeken, waarin ze zijn geboren, voor de eiafzetten.

Bij keuze van een partner vertonen padden en kikkerman-netjes weinig onderscheidingsvermogen. Elke bewegende soortgenoot, maar ook elk ander dier van overeenkomstige grootte wordt vastgegrepen, zodra hij deze waarneemt. Of het mannetje zijn paringpoging zal voortzetten, dus het vastgegrepen dier als sexpartner zal accepteren, hangt geheel af van de reactie van het vastgegrepen dier. Is het vastgegrepen dier een mannetje, dan maakt het afweer-bewegingen met de achterpoten en laat tegelijkertijd

kortstondige geluiden horen, waarna het weer wordt losgelaten.

Zoals reeds gezegd grijpen de mannetjes in de paartijd alles wat binnen hun bereik komt. Zo zag ik afgelopen voorjaar in mijn vijver steeds één, soms twee mannetjes van de groene kikker, die tegelijk een goudvis te pakken hadden. Tot vervelends toe moest ik de goudvis steeds weer van zijn lasthebbers bevrijden. De paring van de groene kikker heeft zo ongeveer half mei plaats. Dit is de tijd dat de geslachtsproducten in de dieren gerijpt zijn. Hiertoe klimt het mannetje op de rug van het vrouwtje. Wanneer het wijfje de eieren afzet, stort het mannetje zijn sperma uit en heeft de bevruchting plaats.

prooi

De gezichtszin is bij onze inheemse amfibieën goed ontwikkeld. Opvallend is dat de dieren in hoofdzaak op bewegende voorwerpen reageren. De prooi wordt pas herkend als ze zich bewegen. Feitelijk happen deze dieren in principe naar alles wat niet groter is dan hun eigen lichaamsomvang. Insecten en wormen kunnen ze van vrij veraf waarnemen, zeker wel op een afstand van 80 cm. Het bewijs werd mij afgelopen zomer duidelijk bewezen.

Langs de rand van mijn vijver groeien, naast vele andere planten, enkele speerdistels die volop in bloei stonden en vele insecten aantrokken. Vanaf ons terras zagen we de groene kikkers steeds over het gazon langs de rand van de vijver springen in de richting van de speerdistels. Onder de speerdistels hielden ze halt, draaiden het lichaam in de richting van de speerdistel en bleven doodstil zitten wachten. Zodra er een zweefvlieg of libel op de distel belandde sprong de kikker omhoog, wierp zijn tong uit en het insect werd er aan vastgeplakt. De hoogte van de plant was ongeveer 60 à 70 cm. De tong van de kikker zit niet, zoals bij ons mensen, achter in de onderkaak vast, maar voorin zodat hij hem een heel eind naar buiten kan werpen. Bij het vangen van een insect klapt hij de tong uit, het insect wordt er in eerste instantie aan vastgeplakt en wordt er vervolgens door ontwikkeld. Dit alles gaat razend snel. Voordat we zien wat er precies gebeurt, is de tong al weer binnenboord en verdwijnt het insect met huid en haar in de kikkermaag. De mond draagt aan de bovenkaak een reeks fijne tandjes. Ook het gehemelte heeft tandjes, de onderkaak echter

niet. De tanden zijn zwak en laten gemakkelijk los. Zij worden dan door nieuwe vervangen. Hun functie is niet die van het kauwen. Ze dienen uitsluitend om de prooi te beetten weer uit de mond weg te glippen.

kleur

Een opvallende eigenschap die we bij veel amfibieën kunnen waarnemen, is het vermogen om van kleur te veranderen. Bij geen van onze inheemse soorten gaat deze kleurverandering snel. Dit proces voltrekt zich meestal gedurende een langere periode. Het verschijnsel wordt veroorzaakt door concentratie of expansie van de zwarte, gele en rode kleurstoffen, die zich in bepaalde cellen van de huid bevinden. Bij concentratie van de kleurstof zijn deze pigmentdeeltjes tot klontjes samengesteld, waardoor de betreffende kleur weinig of niet zichtbaar is. De kleurveranderingen worden vooral veroorzaakt door de temperatuur en de invloed van het licht. Zo zijn groene kikkers vaalgrijs-zwart van kleur gedurende de winterslaap of als ze zich in donkere ruimten bevinden. Deze kleur verandert weer in groen zodra ze aan warmte en zonlicht worden blootgesteld.

Naast de groene kikker hebben we in ons land nog de bruine kikker, de heikikker en de boomkikker.

bruine kikker

De bruine kikker leeft overwegend op het land en kan zich vrij ver van het water verwijderen. Overdag houdt hij zich doorgaans schuil tussen dichte vegetatie.

's Avonds en 's nachts gaat hij op jacht. Bij vochtig weer is hij ook overdag actief. Het voedsel bestaat uit insecten, slakken, wormen en spinnen. Vooral slakken vormen een belangrijk deel van het voedsel.

Daarom zijn padden en kikkers zeer nuttig voor de land- en tuinbouw.

De bruine kikker overwintert zowel op het land als in het water. Op het land kruipt hij weg onder planten, afval of in holten in de grond. Pas laat begint hij met de winterslaap, meestal in november. Gedurende zacht winterweer treft men de bruine kikker nog vaak bij slootkanten aan. In het voorjaar ontwaakt hij zeer vroeg, meestal eind februari of begin maart.

Zodra de winterslaap is beëindigd, begint de paartijd.

In ons land worden de eieren vaak in maart afgezet, in een of twee klompen, die 1000 tot 4000 eieren bevatten. In de keuze van de broedplaats is de bruine kikker niet veeleisend. Bij voorkeur worden de eieren afgezet in ondiep water, in ieder geval in stilstaand water. De eieren zijn dooierarm en omgeven door een doorzichtige geleiachtige stof, die in het water opzwelt. De pasgeboren dieren hebben een visachtige gedaante en ademen door kieuwen. De kieuwen van de pasgeboren larven zijn nog niet geheel ontwikkeld. Gedurende de ontwikkeling van de kieuwen zijn de larven voorzien van hechtorganen. Bij de kikker- en paddenlarven verdwijnen de uitwendige kieuwen spoedig, deze worden vervangen door inwendige kieuwen. Het water stroomt bij deze larven via de mondholtte naar de kieuwen en verlaat het lichaam door een opening aan de linkerzijkant of aan de buikzijde. Bij kikker- en paddenlarven is de bek voorzien van scherpe hoornranden. Daarmee schaven ze algen en plantedelen af, wat een belangrijk deel van het voedsel uitmaakt. Ook dierlijk voedsel wordt veel gegeten. Zo worden dode dieren geheel afgeknagd.

heikikkers

De heikikker lijkt wel wat op de bruine kikker, maar hij is iets kleiner. Ook heeft hij een spitsere kop. Maar er is nog een groot verschil tussen de bruine- en de heikikker. In tegenstelling tot de bruine kikker, kan de heikikker absoluut niet tegen de mens. Het zijn schuwe diertjes die een verborgen leven leiden. Hij kan niet leven in agrarisch cultuurland.

In de paartijd neemt de heikikker een blauwe kleur aan. In het kort komt het er op neer dat, als de kikker erg opgewonden is, er onder invloed van hormonen bepaalde pigmentcellen hun pigment in het midden van een huidcel concentreren, waardoor weer andere pigmentcellen het licht van buitenaf kan reflecteren en dan wordt de kikker dus blauw.

boomkikker

De boomkikker behoort thans tot de laatste acrobaat van ons kikkerland. Eens was hij hier kind aan huis in drinkpoelen en ruige vennetjes. Thans is hij zo goed als verdwenen. Verschillende keren heb ik nog het geluk gehad om deze acrobaat te mogen aanschouwen.

Het is een prachtige kikker, die weinig aandacht trekt. De bovenkant is egaal groen, de buik witachtig, begrensd door een grillige zijstreep, die vanaf het oog tot in de liezen loopt. Ze weten hun kleur aan te passen bij de omgeving, waarin zij verblijven. Ze kunnen dan naar wens bruin of geel worden. Ze leven het liefst in plekjes bij het water met veel struweel. Klimmen kunnen ze uitstekend. Aan iedere vinger en teen zit een zuignapje, waarmee ze zich zeer goed kunnen vasthouden. Ze klimmen dan ook graag in struiken en boompjes, waar ze zitten te zonnen of een aanval doen op insecten. De boomkikker heeft als voordeel dat hij anders dan gewone kikkers zijn kopje iets kan draaien.

Ongeveer half april begin mei wordt hij wakker uit zijn winterslaap, waarna hij zich begeeft naar een poeltje. In het ondiepe water verzamelen ze zich en heeft de paring plaats. Na de paring plakken de wijfjes verschillende klompjes van ongeveer vijftig eitjes aan de waterplanten en houden het verder voor gezien. Ze trekken zich dan terug in het struikgewas om te gaan jagen en zonnebaden.

Jammergenoeg is de boomkikker zo goed als uitgestorven.

brulkikker

Een andere kikker is daarvoor weer inplaats gekomen en dat is de brulkikker. De brulkikker is afkomstig uit Amerika en blijkt een geduchte concurrent voor de inheemse waterdieren, omdat hij niet alleen voedsel van zijn medewaterbewoners opeet, maar tenslotte ook de medebewoners zelf. De brulkikker is per toeval in ons land terecht gekomen. Dierenhandelaren importeren uit Amerika goudvissen. Met de goudvissen kwamen de larven van de brulkikker in ons land.

Al gauw ontdekten de handelaren dat uit die larven grote kikkers tevoorschijn kwamen. Zo ontstond er een bloeiende handel in de brulkikkers. Vooral mensen met een tuinvijver moesten een brulkikker in hun vijver. In zo'n vijver is de brulkikker oppermachtig. Ze vreten alles wat ze tegenkomen, zoals vissen, kikkers, salamanders en zelfs, als ze ze kunnen pakken, kleine vogeltjes. Een volwassen brulkikker heeft een lengte van ongeveer 25 cm.

In sommige landen wordt hij gekweekt voor consumptie.

Kikkerbiljetjes van een brulkikker vertegenwoordigen een forse hap.

De brulkikker is te herkennen aan zijn opvallende trommelvliesen, net achter zijn ogen en aan zijn grauwe, vlekkerige tekeningen.

De larven van de brulkikker zijn minstens twee keer zo groot dan die van de groene kikker.

Gezegd wordt dat er minstens veertig à vijftigduizend van deze kikkerlarven in ons land zijn ingevoerd.

De metamorfose van larve tot kikker duurt ongeveer twee jaar.

Het schijnt dat de brulkikker zich hier goed kan handhaven, wat natuurlijk een groot gevaar kan opleveren voor onze amfibieën-populatie. Vooral voor de groene kikker, die zijn hele leven aan het water verbonden is.

Het importeren van brulkikkers naar ons land is een soort faunavervalsing. Deze dieren horen hier absoluut niet thuis. Het wordt dan ook hoog tijd om de invoer van deze kikkers te verbieden.

kikkerconcerten

Het is trouwens wel leuk om te weten dat de kikkers in grootte sterk uiteen lopen. Zo is het kleinste kikkertje, Philobates-Limbates, circa één centimeter lang, terwijl de grootste kikker, Conraua-Goliath, uit West Afrika 30 cm lang is en in volwassen staat een gewicht kan bereiken van negen kilogram. Deze kikker wordt met pijl en boog bejaagd en wordt voor consumptie gebruikt. In verschillende landen worden nog steeds kikkers gebruikt voor consumptie, zoals in België en Frankrijk. In Amerika consumeert men de brulkikker, die eveneens voor een behoorlijke hap zorgt. In Nederland zijn de amfibieën bij de wet beschermd. Er worden gelukkig geen kikkers meer geconsumeerd.

De laatste jaren treffen we bij ons steeds meer mensen aan, die zich inzetten voor het behoud van de natuur. Deze mensen werken o.a. aan kikkerpoelen om amfibieën te behouden. Als dit lukt kunnen we ieder voorjaar weer rijkelijk genieten van de kikkerconcerten die, op zachte lenteavonden, klinken in sloot en plas.

W.A.J.Nijhuis.

Stel altijd uit tot morgen
Wat je niet moet doen.

EEN GETROUWDE PASTOOR IN DENEKAMP

Verdrijving van de Spanjaarden uit Twente in 1597 door Prins Maurits bracht grote verandering in de kerkelijke toestand aldaar.

Overal werden onder druk van de Overijsselse Staten de katholieke pastoors afgezet en werden de inkomsten uit de kerkelijke goederen gebruikt voor de gereformeerde predikanten en schoolmeesters. Toen in 1601 alle Twentse pastoors voor de classis in Oldenzaal -het regionale bestuur van de gereformeerde kerk- moesten verschijnen, bleek dat er in Denekamp helemaal geen pastoor was, doch alleen een waarnemer of plaatsvervanger. In 1602 werd Valerius Rostrop door de Oldenzaalse classis benoemd tot predikant in zowel Losser als Denekamp.

Enkele jaren later, in 1605, toen Rostrop naar Bremen vertrok, werd Frederik Curtenius als zijn opvolger benoemd.

Deze Curtenius heeft zijn ambt hier niet lang kunnen uitoefenen, want in het jaar van zijn benoeming veroverde Spinola Oldenzaal weer voor de Spanjaarden met gevolg dat de pastoors hier de zaken weer overnamen van de dominees. In 1608 verzochten de kerkmeesters en boeren van Denekamp aan deken Philippus Rovenius van Oldenzaal om de subdiaken Franciscus Pontanus tot pastoor van hun parochie te benoemen. Bij nader onderzoek bleek echter dat deze ongeletterd was, zodat de benoeming niet doorging.

Daarna waren er twee gegadigden voor de pastoorsplaats in Denekamp, namelijk Johannes Hamibal uit Lingen en een zekere Hoefslach, die door de Spanjaarden gesteund werd. Het gevolg was dat de Denekampers beiden moesten onderhouden en betalen.

Tijdens het twaalf-jarig bestand in de Tachtig-jarige oorlog, van 1609 tot 1621, bleef Oldenzaal en omgeving in Spaanse handen, terwijl het overige deel van de provincie onder het bestuur bleef van de Overijsselse Staten. Men kwam toen overeen dat er ten aanzien van de godsdienst een zekere wederzijdse rechtsgelijkheid en verdraagzaamheid zou gelden. Zodoende kon in die tijd de deken van

Oldenzaal met de drost van Twente onderhandelen over de benoeming van de katholieke pastoor Roothuis uit Deventer tot pastoor in Denekamp en Losser. Of deze onderhandeligen succes gehad hebben en de pastoor ook daadwerkelijk benoemd is, is niet bekend.

Tenslotte kregen de Denekampse boeren, die vrijwel allemaal katholiek gebleven waren en al die jaren zonder pastoor zaten, er genoeg van en hielpen zichzelf.

Met goedvinden van de plaatselijke adellijke heren en onder voorbehoud van goedkeuring door de geestelijke en wereldlijke overheden namen op 13 februari 1613 vier leden van het kerkbestuur en de gewone boeren van de parochie, Andreas Bruggink uit Wettringen, bij Burgsteinfurt in het bisdom Münster, aan als pastoor. Vanaf Pasen 1613 zou hij, voorlopig voor een half jaar, hun pastoor zijn.

Behalve door de vier kerkmeesters en twee boeren, werd de benoemingsacte ook ondertekend door Gerhard Voet van Bögelscamp. Van de vier kerkmeesters en twee boeren kon alleen Lambert Avestkamp schrijven, de overigen zetten alleen hun handmerk onder het stuk.

Omdat de staatkundige toestand in die tijd zo onzeker was hadden de Denekampers als pastoor een man uitgezocht die Lutheraan was en als zodanig eigenlijk tussen de katholieken en gereformeerden stond. In de Lutheraanse eredienst waren vele elementen uit de katholieke kerk overgebleven. Zo kende men -en kent men nog- in deze kerk bisschoppen en een avondmaalsviering op elke zondag. Pastoor Bruggink moest dus zowel het handjevol gereformeerden als de overgrote meerderheid van de katholieken tevreden stellen, en dat zal hem vast niet altijd gelukt zijn.

Andreas Bruggink kwam, zoals vermeld, uit het bisdom Münster, waar in die tijd, (1530-1580), talrijke geestelijken waren die dicht bij de leer van Luther stonden. Deze probeerden de uiterlijke vormen van de oude katholieke leer nog zoveel mogelijk te behouden. Deze geestelijken waren echter wel van mening dat priesters mochten trouwen, ja dat het zelfs beter was dat ze gehuwd waren.

Sinds de dagen van keizer Lodewijk de Vrome(778-840) hadden de abdissen van het adelijk damesstift (klooster) van Herford het patroonsrecht, het beschermheerschap, van de oude kerk van Wettringen. Dat klooster was in die tijd

van de reformatie Luthers geworden. Verder had ook de graaf van Bentheim en Steinfurt het beschermheerschap over deze kerk, dat ze om beurten uitoefenden.

In 1520 werd Johannes Bruggink, de grootvader van Andreas, door het Stift Herford, tot pastoor in Wettringen benoemd. Deze pastoor leefde samen met Stine Rosink, zijn dienstmeid en er kwamen kinderen. Zodoende werd de pastorie te klein en besteedde de pastoor veel geld aan de uitbreiding ervan. Daarom kreeg hij in 1544 toestemming van de abdis van Herford om levenslang met "vrouw" en kinderen te wonen in een op pastorie-grond gebouwd huis.

In 1566 droeg de abdis de pastoorsplaats in Wettringen over aan Herman Bruggink, een zoon van Johannes, die toen 32 jaar was. In hetzelfde jaar, waarin Herman Bruggink tot pastoor benoemd werd, werd ook zijn zoon Andreas geboren. Volgens de documenten van de Münsterse kerkvisitatie van 1573 was deze Herman "van onechte geboorte en gehuwd of concubinarius". In 1597, hij was toen 63 jaar, was Herman Bruggink nog als pastoor werkzaam in Wettringen.

Zoon Andreas moet ook een tijd lang in Burgsteinfurt gewoond hebben. Want op 1 mei 1595 heeft de burger Henrik Pott zijn huis bij de "Rottporten" en de stadsmuren verkocht aan Andreas Bruggink te Wettringen. Of Andreas Bruggink ook in Burgsteinfurt een geestelijk ambt heeft uitgeoefend, is niet bekend.

In Denekamp beviel pastoor Bruggink blijkbaar wel, want ofschoon hij slechts voor een termijn van een half jaar was benoemd, heeft hij zijn ambt hier jarenlang uitgeoefend. Ook het feit dat hij getrouwd was, werd geaccepteerd, want op 23 februari 1622 verkochten de Denekamper boeren aan hem, zijn vrouw Marie en hun erfgenamen voor 100 daalder een hoek markegrond in Noord Deurningen. Op 4 juni 1633 kocht Bruggink ook nog een stuk land in de marke Denekamp.

Toen na het twaalfjarig bestand de Staatse troepen in 1626 Oldenzaal heroverden op de Spanjaarden, bleef pastoor Bruggink gewoon in functie. De herhaalde oproepen, voor de classis in Oldenzaal te verschijnen, legde hij naast zich neer. Hij kon dat ook ongestraft doen omdat de Spanjaarden bij het akkoord van Rozendaal (eind 1627) door dreiging met represailles de handhaving van de bestaande godsdienstige toestand in Twente hadden afgedwongen. Doordat de Spanjaarden steeds verder waren terug-

gedrongen uit Twente, werden de maatregelen tegen de katholieken verscherpt.

Omdat pastoor Bruggink echter bleef weigeren afstand te doen van zijn ambt werd de kerk in Denekamp door Ridder-schap en Steden op 6 mei 1633 voorlopig gesloten. De clasis in Oldenzaal vond deze maatregel niet voldoende en drong aan op reformatie van de kerk. Op 20 maart 1635 be-loofde de overheid dat de pastoorsplaats in Denekamp be-zet zou worden door een gereformeerde predikant. Kort daarna werd Bruggink als pastoor afgezet en werd dominee Gerhard Palthe benoemd.

Palthe had het de eerste jaren niet gemakkelijk want, op vier gereformeerde gezinnen na, bleven de Denekampers hun toen 69-jarige pastoor Bruggink trouw. Ook bleef deze de eerste jaren nog gewoon in de pastorie wonen, zodat er voor dominee Palthe niets anders opzat dan voorlopig maar in zijn ouderlijk huis in Ootmarsum te blijven. Ook de inkomsten van de kerk gingen de eerste jaren nog naar Bruggink.

Door hun hardnekkig verzet brachten Bruggink en zijn kerkmeesters het nog zover, dat de Staten van Overijssel tenslotte in 1638 een overeenkomst met de afgezette pa-stoor sloten, die inhield dat hem een pensioen van f.106,- per jaar werd toegekend. Dit pensioen werd betaald uit de verbeurd verklaarde goederen van de kloosters in Sibculo en Albergen. Verder ontving Bruggink in 1638 en 1639 nog enige betalingen uit de Denekampse kerkelijke kas. Dit is dan ook het laatste wat we weten van de dan ongeveer 73 jaar oude pastoor.

Of hij en zijn vrouw Marie kinderen gehad hebben en waar en wanneer deze pastoor gestorven is, hebben we (nog) niet kunnen achterhalen. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat de familie Bruggink later naar Wettringen is teruggegaan. In de eerste volkstelling die weliswaar pas ruim een eeuw later, in 1748, is gehouden, komt de naam Bruggink in Denekamp in elke geval niet meer voor.

H. Asma.

Geraadpleegd: 4 delig boek Singraven
door prof. Dohrmann en
W.H. Dingeldein.

DE JODENKERK VAN DENEKAMP

Toen we op een zaterdagmorgen in september 1990, tijdens het uitstapje met de vrijwilligers van de plaatselijke bibliotheek, het fraai gerestaureerde door grachten omgeven Groningse dorpje Bourtange binnenreden konden we niet bevroeden, dat deze ontmoeting onze gedachten terug zou brengen naar de Jodenkerk van Denekamp, die in onze kinderjaren toch het middelpunt van ons speeldomein was.

Bourtange, gelegen in de zuidelijke punt van de provincie Groningen, op de grens met Duitsland, was een vesting die op initiatief van Prins Willem van Oranje van 1580 tot 1593 werd gebouwd en die een zandweg tussen de stad Groningen en het Duitse Lingen in Nieder Sachsen, in een voor het overige moerassig gebied, afsloot en controleerde. Later werd Bourtange een onderdeel van de grensverdediging van de Hollandse provincies Groningen, Friesland en Drenthe.

De vesting en het dorp Bourtange in het jaar 1990 is bijna geheel gerestaureerd en is met de herbouwde stenen soldatenbarakken, de officierswoningen, het kruitmagazijn, de molens, de kroegjes of beter gezegd de logementen, het klokkenwinkeltje, de straatjes en de vijfhoekige wallen een verademing op die septemberdag om te wandelen en terug te glijden in de tijd van eeuwen terug.

Maar het meest imponerend was de "ontmoeting" met de synagoge. Wie de Jodenkerk van Denekamp heeft gekend en in zijn of haar herinnering heeft, blijft op die wandeltocht in Bourtange verbaasd staan. Wat een overeenkomst tussen de synagoge in de Batterijstraat van Bourtange in 1990 en de Jodenkerk in de Vledderstraat van Denekamp van een kleine halve eeuw terug.

De afmetingen en vorm van beide kerkjes zijn nagenoeg hetzelfde. De synagoge in Bourtange is wit geverfd, terwijl in onze herinnering het beige van de Jodenkerk in Denekamp is blijven hangen. De voorgevel van de Denekampse Jodenkerk was wat speelser dan de strakke lijnen van de sy-

nagoge van Bourtange, maar daar staat tegenover dat de raampartij in de synagoge van Bourtange wat uitvoeriger is. De symmetrie van de voorgevel en de tulpvormige ramen met de rechte en de gebogen spijlen maken de overeenkomst weer groter. Wie in de Batterijstraat van Bourtange geconfronteerd wordt met de enige overgebleven gerestaureerde synagoge langs de Nederlands-Duitse grens, krijgt ongemerkt de gelijkenis opgedrongen met de vroegere Jodenkerk in de Vledderstraat in Denekamp.

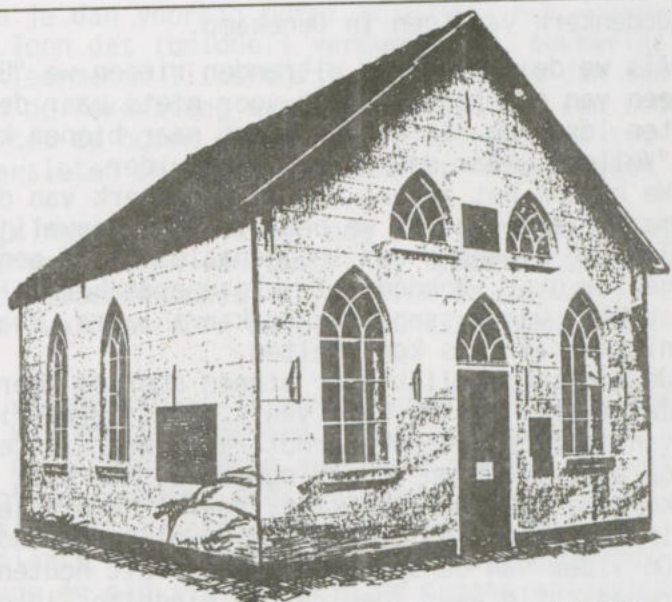
Als we de volledig ingerichte synagoge betreden krijgen we voor het eerst een indruk hoe de Joden hun kerkdiensten hielden. In het midden de gedekte tafel met daarop de lessenaar waarop de gebedsrollen (de tora) lagen, waaruit voorgelezen werd. Rondom de gedekte tafel (de bima) de zitbanken voor de mannen, want de vrouwen speelden een passieve rol in de gebedsdienst. Tegen de muur de ark, waarin de tora bewaard werd. Boven de voordeur bevindt zich een bordes van waar de vrouwen de dienst kunnen volgen. Kleden en kandelaars en met name de negenarmige (de chanoeka) maken de sfeer in dit kerkje in Bourtange compleet.

Maar er is helaas meer dat de vergelijking tussen het Zuid Groningse Bourtange en Denekamp compleet maakt. De Tweede Wereldoorlog spaarde de Jodenbevolking van beide gemeenten niet en opvallend is dat net als in Denekamp ook in Bourtange zo'n vijftig Joden werden afgevoerd en slechts twee personen de gruwel van de oorlog overleefden. Van de ruim vijftig Denekampse Joden, die via Westerbork naar de vernietigingskampen werden weggevoerd, is de eindbestemming bekend.

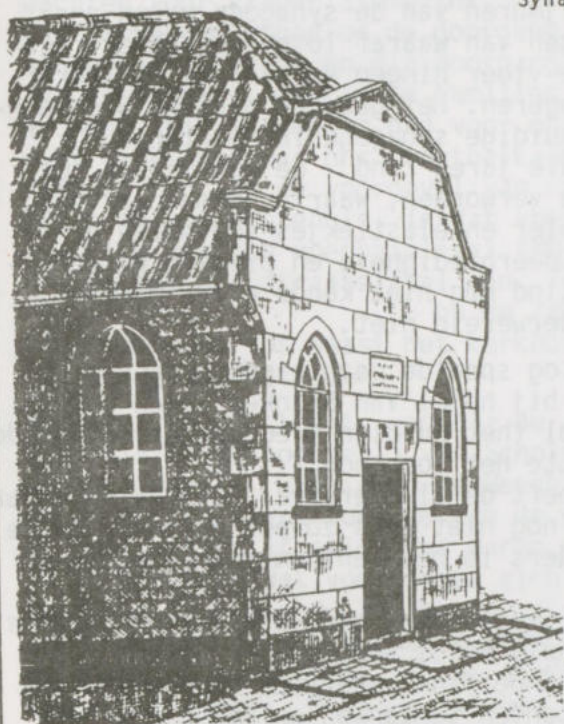
De meesten kwamen in Birkenau-Auschwitz terecht, enkelen gingen naar Mauthausen, Theresienstadt of Sobibor, maar allen ondergingen hetzelfde vreselijke lot. Misschien hebben de Joden van Bourtange en Denekamp elkaar leren kennen. Hebben ze dezelfde barak gedeeld of kwamen ze in dezelfde wagon terecht, die hun transporteerde naar dat verre angstige Oost Europa?

Het bezoek van ons aan het Groningse Bourtange en de synagoge daar, brengt bij ons de herinnering aan de Denekampse Jodenkerk sterker terug.

Tien stappen heen en tien stappen terug naar de overkant van de straat, was de afstand tussen ons oudershuis en de

Synagoge Bourtange A² 1990

Jodenkerk Denekamp A² 1945

Jodenkerk van toen in Denekamp.

Als we de winkel deur uitrenden riepen we "Blijf maar", om een van onze ouders niet voor niets naar de winkel te laten lopen en als er een klant naar binnen kwam riepen we "Volluk", maar dan alleen wat luider.

We hebben het verval van de Jodenkerk van direct meegeemaakt, al beseften we het als kind nauwelijks.

Toen de synagoge was leeggehaald, bleef een kaal en leeg gebouw over. Rondom het verpauperde kerkje lag puin verspreid, waartussen stukken kaars lagen, waarvan je weer nieuwe kaarsjes kon smelten.

Je kon gemakkelijk naar binnen door de voordeur of via de zijkant aan de kant van slagerij Siemerink. Aan de kant van Scholten was een groot raam, waaruit de ruiten zoals op alle plaatsen, waren ingegooid. Die kant van de Jodenkerk was een donkere kant, hoewel de oranjekleurige Oostindische kers er op het kleine plekje grond welig groeide. De vloer van de synagoge bestond uit houten planken en bij regenachtig weer speelden we eindeloos in dit verworpen godshuis. De beide zijmuren van de synagoge waren verbonden door trekstangen van waaraf losgerukte electriciteitskabels tot op de vloer hingen en waaraan je lekker heen en weer kon slingeren. Het gebogen plafond was identiek aan dat van de huidige synagoge in Bourtange.

De Jodenkerk was in die jaren rond de bevrijding tot een kinderspeelruimte verworpen, waarin je met zelfgemaakte ballen van papier en elastiekjes voetbalde of "circusje" speelde. Oneerbiedigheid en piëteit waren begrippen, die je als kind nog niet kende en ouderen verboden je deze kinderwereld niet.

Tijdens en na de oorlog speelde onze kinderwereld zich af in de straat, die bij hotel Van Blanken begon en die bij de Openbare School (het huidige Vledderhoes) eindigde. Nordhornsestraat heette het toen nog.

Merkwaardigerwijze heeft de Vledderstraat aan de kant waar ons oudershuis stond nog niet eens zoveel geleden van de sloperswoede, die elders in het centrum van Denekamp zo heeft toegeslagen.

Vanaf de hoek met de Grotestraat had je achtereenvolgens de bakkerij van Kienhuis Bets, schoenmaker Rikhof, ons oudershuis en garage Snoeijink, waarvoor de Deense viswagens hun benzine stonden te tanken en hun penetrante visgeur in de Vledderstraat stonden te verspreiden.

Verderop kwam je dan voorbij hotel Knippers, het woonhuis van Kienhuis Toon dat inmiddels verdwenen is, bakkerij Van Deth en kleermaker Visschedijk. Daar kon je dan aan het begin van de Kokensteeg uren voetballen met een oude massieve bal tot de burens het begon te vervelen of tot een schoen versleten of de kap van een klomp gebarsten was.

Na Visschedijk had je dan verder nog de kledingzaak van Westerhof, de woonhuizen van Kolbrink, Scholte Lubberink en Vreriks, de bloemenwinkel van Morsink en bakkerij Nijhuis en dat was dan zo'n beetje het einde van "onze" straat.

De overzijde van de straat is vanuit onze belevingswereld van toen nog het meest veranderd. Vanaf het begin van de straat lijkt hotel Van Blanken nog onaangetast. Wel ontbreekt de grote notenboom, waar wij als kinderen in de nazomer ons aandeel probeerden mee te krijgen en stond op de plaats, waar nu appartementen zijn opgetrokken, een garage en een stal, waarin de koeien stonden te wachten voor slager Siemerink.

Een lindeboom stond op de doorgang tussen die stal en slagerij Siemerink en die doorgang voerde naar het grote "domineeshuis", waarin de families Scholten en Grote Punt woonden. Die lindeboom had voor ons jongens een functie, want daartegen was ons "voetbalkastje" gespiekerd, zoals DOS dat had aan de voorgevel van rijwielhandel Kamphuis naast het gemeentehuis. In dat voetbalkastje hing de opstelling van ons voetbalelftal KMD (Klein Maar Dapper), als we met ons straatelftal een "officiële" wedstrijd hadden zoals op de Zandkuil tegen "de Wilhelmijnestraat" of naast het kerkhof tegen een andere illustere tegenstander.

Verderop in de straat, voorbij de Jodenkerk, had je het woonhuis en de boerderij van Scholten. Daarna kwam een wat ouder huis, waarin Op de Weegh zijn groentehandel dreef en daarnaast vond je dan de naaimachinehandel van De Jong. Als vijfjarig kind waren we in 1942 nog te jong om te beseffen wat voor drama zich in dat huis van De Jong had afgespeeld. Tot het eind van 1942 woonde daar, precies tegenover kleermaker Visschedijk op het toenmalige adres Nordhornsestraat 16, de Joodse familie Elkus, die daar een slagerij had. Na twee angstige oorlogsjaren werden op 17 november 1942 vader Hartog, moeder Hermine

en dochter Helene Elkus opgehaald en weggevoerd naar Westerbork en van daaruit op transport gesteld naar Birkenau-Auschwitz. Alle drie overleefden de oorlog niet evenals een andere dochter Emma en nog een zoon Lefman. Alleen de zoons Benno en Jacob Elkus ontkwamen aan dat gruwelijke lot doordat ze, nadat ze naar Ruurlo waren weggevoerd, een geslaagde vluchtpoging ondernamen en onderdoken.

Na de winkel van De Jong passeerde je eerst nog een klein tuintje alvorens je bij snoephandel Meinders kwam, waar op het trottoir een grote ronde aanplakzuil stond. Weer verderop aan dezelfde kant van de straat had je schoenmaker Knippers en de kruidenierswinkel van Groot-huis, alvorens je bij de Openbare School kwam. Als je terugliep vanaf de Openbare School kon je bij de reclamezuil achterlangs ook over de Verft terug, wat niet meer was dan een zandpad met oneindig veel volkstuintjes. Bij de boerderij van Scholten kon je dan tussendoor terug naar de Vledderstraat en kwam je voor de garage van Snoeijink weer uit.

Er is met de "doorbraak" in de zestiger jaren, die Dene-kamp zo'n lelijk lidteken achterliet, veel veranderd. Die oude Nordhornsestraat, die nu Vledderstraat heet, was onze grote speelplaats. Overal kon je spelen en voetballen. Gewoon op straat, in de garage van hotel Van Blanken, in de doorgang naar het domineeshuis, op de Verft, in de Kokensteeg, die wij gewoon de "Steij" noemden en soms bij regenachtig weer in die ontlusterde Jodenkerk. Bij ons bezoek aan Bourtange in de septembermaand van 1990, kwam die herinnering aan die Denekampse Jodenkerk, die ooit het middelpunt van onze kinderwereld was, weer helemaal terug.

J.H.M.Knippers.

Van vroagn wor ie wies,
Van zwiegn wor ie gries.

ONZE STRAATNAMEN

In een reeks korte afleveringen in dit blad zal elke keer een aantal straatnamen, welke in de gemeente Denekamp voorkomen, beknopt worden verklaard. De tussen haakjes geplaatste datum geeft de datering weer van het besluit van de gemeenteraad, waarbij de betreffende straatnaam is gegeven.

Op deze wijze wordt gehoopt op de duur een volledig overzicht te krijgen.

De serie staat onder redactie van: H.Boink, W.A.J.Nijhuis en J.A.den Ouden.

Elsweg te Lattrop (20 december 1962).

Genoemd naar de els (*Alnus*), welke boom behoort tot de familie der napjesdragers (*Cupuliferae*), waartoe ook de hazelaar, eik, kastanje, beuk, haagbeuk en berk behoren. Het zijn eenhuizige bomen. De mannelijke bloemen zijn verenigd tot katjes, die eerst rechtop staan en later hangen. De vrouwelijke bloemen staan in korte katjes, die rechtop blijven staan en later hangen. Ze gelijken in vruchttoestand enigszins op dennekegeltjes. De elzen zijn, evenals alle andere soorten van de betrokken familie, typische windbestuivers.

Het geslacht els omvat ongeveer dertig soorten, waarvan in Nederland de zwarte els (*Alnus glutinosa*) een van de algemeenste soort is, terwijl de witte of grauwe els inheems is en veel wordt aangeplant.

De els is de enige loofboom die kegeltjes heeft.

Een van de belangrijkste toepassingen van elzestruiken is die als bodemverbeteraar. Ze onttrekken stikstof uit de lucht en geven dit via hun uitstekend verterende bladstrooisel aan de bodem door. Op de wortels vinden we gezwellen, bestaande uit grote groepen wortelknolletjes, waarin zich een bacterie bevindt. Het samenspel tussen deze bacterie, *Frankia Alni* genaamd, en de els is nog niet in alle bijzonderheden opgehelderd. Vast staat dat het stikstofbindend vermogen van de boom afhankelijk is van de aanwezigheid van de bacterie.

Enktermorsweg te Agelo (18 maart 1969).

Genoemd naar de hieraan gelegen "Enktermös" wat zijn naam te danken heeft aan het erve "Enkman".

Epmanweg te Noord Deurningen (2 februari 1965).

Genoemd naar het hier vroeger gelegen erve Epman. Het erf is kort voor de Tweede Wereldoorlog afgebroken, nadat de huurder er uit was vertrokken. Van een Epman, die dit erf bewoonde, is in Noord Deurningen bekend dat het een geleerde man was met een lange baard, welke lid was van de Provinciale Staten.

Esweg te Lattrop (20 december 1962).

Genoemd naar een hier gelegen vrij groot gebied dat men aanduidde met "'n Esch".

Euowerft te Denekamp (6 maart 1962).

Op 6 maart 1962 werd op een vergadering van de gemeenteraad van Denekamp (toen tevens het 12½-jarig jubileum van de heer Zengerink als wethouder werd herdacht) de naam "Euowerft" gekozen voor het toekomstige plein in het dorp, dat ontstaan was als gevolg van de zgn. "doorbraak". Door B & W was voorgesteld de naam "Europlein", vanwege de viering van "de dag van Europa" op 17 maart 1962, om dan op die dag daar de vlag te hijsen. Raadslid Meyerink vond deze aanduiding wel erg "groots". Hij stelde een compromis voor, ook al om de oude naam van dit gedeelte in stand te houden en het geprojecteerde plein de naam "Euowerft" te geven. Aldus werd toen ook door de raad besloten.

In de volksmond werd dit gebied, bestaande uit tuinen, "de Vearft" genoemd.

De oorspronkelijke benaming was echter "Vergte", hetgeen boomgaard betekent. Dat het in het dialect uitgesproken wordt als "Vearft" is niet zo vreemd. Hetzelfde is op te merken bij het woord "gracht" in dialect uitgesproken als "greft".

Bij een aangifte van land in 1812 (gemeentearchief Ootmarsum) komt in het dorp Denekamp de naam "de Vergte" zelfs driemaal voor. Ook in een procesverbaal uit 1831 wordt deze naam gebezigd als kommiezen een persoon signaleren, welke "een blaas met buitenlands gedistilleerd wegwerpt" op hun sommatie "Sta" en "Johannes onthoudt de tijd, het lopen helpt niet". Hoewel de naam Euowerft nu al een begrip geworden is in Denekamp, is het toch wel jammer dat de oorspronkelijke benaming en daardoor de betekenis, in de vergetelheid is geraakt.

PASSIEBLOEM

De passiebloem (*Passiflora*) is zeker niet een onbekende klimplant. Deze plant is afkomstig uit tropisch Amerika. De grote en fraaie bloemen zijn alzijdig symmetrisch. Kelk en kroonbladen, vijf in getal en daarbinnen nog een krans van talrijke draden, de "bijkroon". De vijf meeldraden zitten samen op een lange steel en daarboven weer de stamper met drie stijlen.

De naam is ontleend aan het feit dat Spaanse missionarissen de plant gebruikten om het lijden van Christus uit te leggen. De bladeren zijn de grijpende handen van Zijn vervolgers, de ranken de gesels. De vijf kelken en kroonbladeren van gelijke kleur stellen de discipelen voor (Judas en Petrus ontbreken), de krans van draadvormige slippen (de bijkroon) verbeeldt de doornenkroon, de vijf meeldraden de vijf wonden en de drie knotsvormige stijlen de nagels in het kruis.

W.A.J. Nijhuis.

OM BIJ DE HAND TE HEBBEN

Stichting Heemkunde Denekamp

't HEEMHOES

Kerkplein 4, 7591 DD Denekamp;
tel. (05413) 4656.

't Heemhoes is het informatie-
en documentatiecentrum voor
heemkunde in Denekamp.

Geopend: ma/vr 9-12; do tevens
18.30-2130 uur.

Beheerder: J.A.den Ouden; tel.
privé (05413) 2800.

Administrateur: J.Zanderink;
tel. privé (05413) 2106.

Bibliothecaresse/Archief:
mevr.Th.Aasma-ten Broeke; tel.
privé (05413) 2434.

BESTUUR

H.A.Benneker, voorzitter;
H.Boink, secretaris; H.J.Aasma,
penningmeester; H.A.Meek; A.B.
Morsink; H.Nolten; W.A.J.Nij-
huis; J.A.den Ouden; B.Tijhuis;
G.J.Tijscholte en S.Wynia.

SECRETARIAAT

Diepengoor 16, 7591 BW Dene-
kamp; tel. (05413) 2261.

AANMELDEN DONATEURS

Aanmelden van donateurs kan
bij 't Heemhoes of secreta-
riaat. De kosten zijn per
jaar minimaal f.17,50. Hogere
bijdragen zijn van harte
welkom.

BANK/GIRO

ABN-bank Denekamp:
59.57.16.547;
Rabobank te Denekamp:
11.07.53.003.
Postgiro: 5565614.

werkgroepen

BEHEER EN ORGANISATIE

H.C.M.Boink-Wagenvoort, Die-
pengoor 16, 7591 BW Denekamp;
tel. (05413) 2261.

BIBLIOTHEEK EN ARCHIEF

Th.Aasma-ten Broeke, Willem
Wegewartstraat 1, 7591 TZ
Denekamp; tel. (5413) 2434.

BOERDERIJENONDERZOEK

H.Nolten, Bromeliastraat 50,
7591 XV Denekamp; tel. (05413)
2800.

DIAPRESENTATIES

W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4,
7591 PT Denekamp; tel. (05413)
1453.

EXPOSITIES

H.Boink, Diepengoor 16, 7591
BW Denekamp; tel. (05413)
2261.

FLORA & FAUNA

H.A.Meek, de Plevier 7, 7591
JJ Denekamp; tel. (05413)
3095.

GENEALOGIE

G.J.Tijscholte, Damweg 16,
Tilligte; tel. (05412) 51447.

GESCHIEDENIS

H.J.Aasma, Willem Wegewart-
straat 1, 7591 TZ Denekamp;
tel. (05413) 2434.

JUMELAGE METELEN

H.C.M.Boink-Wagenvoort, Die-
pengoor 16, 7591 BW Denekamp;
tel. (05413) 2261.

't ONDERSCHOER

De oude Twentse boerderijen hadden vaak een onderschoer, als een soort portaal vóór de poortachtige hoofdtoegang naar de deel. Deze toegang was voorzien van de dubbele "niendeurn", welke aaneensloten tegen de uitneembare middenstijl: n stiepel.

De stiepel kon zijn voorzien van het huismerk of een andere versiering. Bovendien had de stiepel een figuurlijke betekenis. Daarin bleef immers eens het 'broadspit' steken, dat een 'huun' of 'huunenwiefke' een brutale boerenknecht nagooide. Als n stiepel verwijderd was konden de volgelden oogstwagens er doorrijden tot onder 't slop'. In het stiepelgat sloot 'de Lappe' uit het Aamsveen het blauwe dämpke dat de zwarte dood veroorzaakte. In Ootmarsum trekt men bij het 'vlög-geln' um n stiepel.

Door het hoondergat van de niendeurn konden de laatste kippen naar binnen. De hofhond Siep of Pollo kon ook 's nachts een oogje houden op het erf achter het huis. De boer zelf tenslotte kon veilig uitkijken 'oower n ondersten niendeurn'.

Het onderschoer was een veilige schuilplaats bij slecht weer. Vaak ook diende het als bergplaats voor het dagelijkse gerief, zoals 'n riesbessem, zicht, strikhaakn, ploogstraampn en de peerde-zellns'.

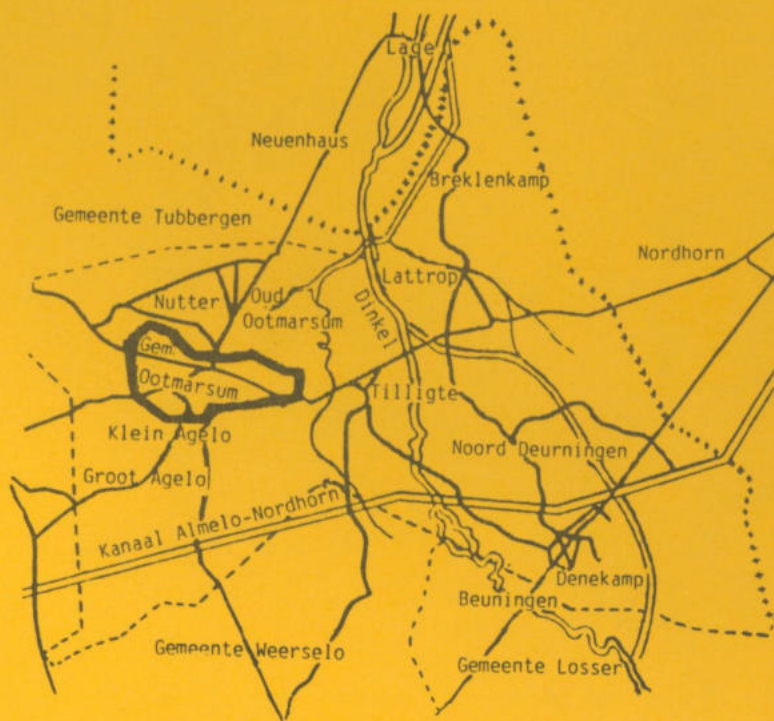
Menig boerenzoon zal in het onderschoer zijn liefde verklaard hebben 'an zien wich', dat dan vaak weer leidde tot een 'brulfte' en tot het voortbestaan van het Twentse geslacht.

Kortom, het onderschoer had in het leven van de Twentenaar een functie van verbinding tussen binnen en buiten. Het was een veilige bewaarplaats, het leende zich goed als uitzichtpunt en het bood plaats voor menselijke contacten. Daarom dit Onderschoer als symbool van het streven van de

Stichting Heemkunde Denekamp.

Idee voor Onderschoer als titel voor dit blad en tekst is van J.A.Veldhuis te Denekamp (1918-1979). De omslagtekening is van Gerh.Broekhuis te Denekamp.

GEMEENTE DENEKAMP

De kaart geeft het werkgebied weer van de Stichting Heemkunde Denekamp. Binnen deze gemeente ligt de gemeente Ootmarsum, zoals u kunt zien. De gemeente Denekamp heeft een oppervlakte van 8823 hectare en telt ruim 12.000 inwoners, welke wonen in de volgende kerkdorpen en buurtschappen (de vroegere marken): Denekamp, Noord Deurningen, Lattrop, Breklenkamp, Oud Ootmarsum, Nutter, Groot Agelo, Klein Agelo en Tilligte.

ARTIERS